

ACADEMIA ROMANA

STRATŪ ŞI SUBSTRATŪ

GENEALOGIA POPÓRELORŪ BALCANICE

DE

B. PETRICEICU-HASDEŪ

MEMBRU ALŪ ACADEMIEI ROMÂNE.

EXTRASŪ DIN

ANALELE ACADEMIEI ROMANE

Seria II, Tom. XIV.

MEMORIILE SECTIUNEI LITERARE.

BUCURESCI

LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI 16

1892.

Preţulŭ 1 leŭ.

ACADEMIA ROMANA

STRATŪ ȘI SUBSTRATŪ

GENEALOGIA POPÓRELORŪ BALCANICE

DE

B. PETRICEICU-HASDEŪ

MEMBRU ALŪ ACADEMIEI ROMÂNE.

EXTRASŪ DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMANE
Seria II, Tom. XIV.
MEMORIILE SECTIUNEI LITERARE

BUCURESCI
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL, STRADA DÓMNEI 16
1892.

STRATŪ ȘI SUBSTRATŪ

GENEALOGIA POPÓRELORŪ BALCANICE

DE

B. PETRICEICU-HASDEŪ

Membru alŪ Academiei Române,

Sedința solemnă din 27 Martie 1892.

Dela secolulŪ VII până astăzi	GRECII	SERBII	BULGARII	ROMÂNII	ALBANESII
Dela secolulŪ III până la secolulŪ VII		LATINIÎ			
Dela 1500 înainte de Cr. până la sec. III		TRACIÎ			
Circa 2000 ani înainte de Cristă		PELAGIÎ			

Cine sunt Grecii de astăzi?

De unde vinŪ Albanesii?

Bulgarii și Serbii sunt ei ôre în adevêrŪ înrudiți mai de aproape cu Rușii, decât cu cei-lalți Slavi?

Românii din Carpați venit'au ei de peste Dunăre în véculŪ de mijlocŪ, după cum ne asigură unii? și dacă n'au venitŪ de acolo, atunci carii anume să fie legăturile lorŪ de némŪ cu Macedo-Românii și cu Istriano-Românii?

În fine, Grecii, Albanesii, Serbii, Bulgarii și Românii, grămădiți toți pe aceeași Peninsulă Balcanică, sunt ei ôre în realitate nisce deosebite naționalități străine una alteia, după cum s'ar păre a fi la prima vedere?

Acestea sunt problemele cele mari de limpedit^u în studiul^u de față, probleme pe cari de de-mult^u le-ar fi deslegat^u sciința, dacă într'una, pe fel^u de fel^u de căi piezișe, nu s'ar fi silit^u să le tot^u încurce politica.

Negreșit^u, politica unui stat^u p^ote și chiar trebuie să se folosescă de istorie la așezarea instituțiunilor^u interne și a raporturilor^u externe ale națiunii, tot^u așa precum profită de astronomie pentru marină sa^u de geometrie pentru cadastru; dar 'o politică uneltind^u falsificarea verității istorice este ca și când ar cere să dispară din spați^u planeta Marte sa^u să se schimbe proprietățile triumphiului.

E^u unul^u, dacă ași sci că Români^u sunt Țigani sa^u că Unguri^u a^u descoperit^u America, m^u-ar păr^e ră^u, f^orte ră^u, din punctul^u de vedere al^u simpatiilor^u și antipatiilor^u mele personale; totuși nu m'ași sfi^u o singură clipă de a spune adev^erul^u în fața tuturor^u.

După ac^estă profesiune de credință, care nu e de prisos^u, intru d'a-dreptul^u în materie.

Orⁱ-unde istoria ne arată vre-o ginte temeinic^u așezată, pretutindena sub ac^estă ginte ea ne lasă a ved^e, sa^u măcar a zări pe furiș^u, nisce rămășițe mai mult^u sa^u puțin^u stăruitoare dintr'o altă ginte mai veche, cucerită sa^u cotropită. Orⁱ-ce ginte se compune, ca terenurile în geologie, dintr'un^u strat^u actual^u și din substratur^u succesive anteriore.

Pe Peninsula Balcanică, într^u cât ne putem^u urca ceva mai sigur^u pe scara timpului cu ajutorul^u scriitorilor^u și al^u monumentelor^u, cincⁱ-șese-șapte vécuri înainte de Crist^u, ne întâmpină dou^e stratur^u etnice învecinate: ginta gr^ecă și ginta tracică, ambele suprapuse unui substrat^u comun^u pelasgic^u.

Cine anume să fi fost^u Pelasgi^u, acei autoctoni între Marea-Négră și Marea-Adriatică, mai presărați óre-când în Italia, p^ote și în Spania, și din cari în epoca lui Herodot^u abia mai rămânea licărind^u o urmă? Ac^estă întrebare este, fără îndoială, mai întunecósă decât aceea despre originea Bascilor^u de astăđi; dar cum-că Pelasgi^u a^u

existatŭ într'o vreme, e totŭ așă de pozitivŭ ca și existența în timpulŭ nostru propriŭ a enigmaticului elementŭ basicŭ.

Este probabilŭ cŭ Pelasgiŭ n'aŭ fostŭ nici Indo-Europei, nici Semiți, ci mai curendŭ Hamiți. Așezămintele lorŭ în Asia-mică și apoi în Europa sudică sunt în dreptulŭ continentului africanŭ, unde Egiptulŭ strălucea ca centru alŭ hamitismului. Zidurile ciclopice ale Pelasgilorŭ parŭ a fi surori piramidelorŭ egiptene, cu cari le și asemăna în vechime Pausanias, pe când Semițilorŭ, și chiar Indo-Europeilorŭ, nu le plăceaŭ nici odată construcțiunile gigantice. Dacă Pelasgiŭ aŭ fostŭ Hamiți, după cum credemŭ noi, atunci o personificațiune mitică a lorŭ pe Peninsula Balcanică ar fi Egiptenulŭ Danaos, fratele lui Aegyptos, cu vr'o 1500 de ani înainte de Cristŭ, — să dicemŭ cu 2000 de ani, — acelŭ Danaos alŭ căruia némŭ clădi minunata cetate ciclopică de la Tiryns.

Orî-cum, fie Hamiți, fie Semiți, fie Indo-Europei, Pelasgiŭ n'aŭ fostŭ Greci și n'aŭ fostŭ Traci; însă Traci și Greci, descălecândŭ în Europa, găsiseră pretutindenŭ o grósă pătură pelasgică și pretutindenŭ s'aŭ amestecatŭ cu ea, astŭ-felŭ cŭ ei sciaŭ cŭ nu sunt Pelasgi, dar sciaŭ totŭ-odată cŭ se tragŭ din Pelasgi, de unde aserțiunile cele contradicătore în aparență la scriitorii anticŭ, cari deosebescŭ fórte lămuritŭ pe Pelasgi, pe Greci și pe Traci unŭ de alți, și totuși adesea îi împleticescŭ la olaltă.

Cu acestŭ primŭ raportŭ de stratŭ și substratŭ se începe istoria Peninsulei Balcanice, și se desfășoră apoi de atunci, la intervaluri depărtate, prin alte două raporturi analóge:

1) peste cea mai mare parte din stratulŭ tracicŭ, devenitŭ la rândulŭ sŕu substratŭ, se așeză Latiniŭ, dândŭ nascere naționalității traco-latine a Românilorŭ;

2) peste cea mai mare parte din stratulŭ românŭ, devenitŭ la rândulŭ sŕu substratŭ, se așeză Slaviŭ, dândŭ nascere naționalității româno-slavice a Serbilorŭ și naționalității româno-slavice a Bulgarilorŭ.

Din prima amalgamare — latinisarea Tracilorŭ — se sustrage nu mai némulŭ Albanesŭ, uniculŭ supraviețuitorŭ nemijlocitŭ alŭ stra-

tului ante-latină și acela mulțumită căruia noi putem să astăzi cam ce fel de ginte a fostă acea tracică, ceea ce n'am să aprăpe de loc după puținele date lingvistice și etice împrăștiate pe ici-colea în literatura clasică.

Din amalgamarea a doua — slavisarea Latinilor — s'au sustrasă numai Românii din Dacia. Repetăm încă odată: *numai Românii din Dacia*, căci așa numiții Macedo-Români și Istriano-Români, *Armani* din Pindă și *Rumerii* din Dalmația, după cum ne vom încredința mai la vale, nu se pogoră din Latini de acolo din epoca cea ante-slavică, ci se tragă din numeroase cete de Daco-Români din Carpați, trecute peste Dunăre abia în secolul X.

Pe Greci, din cauza înaltei lor cultură literare, de'naintea căreia se închinau cu entuziasm Scipionii și Cesarii, Romani n'au putut și chiar n'au vrut să-i latinizeze. Din ce în ce mai scăpătați sub raportul moral și intelectual, Grecii totuși și-au păstrat astăzi felul străvechea lor naționalitate, o păstrează și o vor păstra și de acum înainte. Amestecul medieval cu Slavi, cu Albanesi, cu Români, cu cine mai scie cine, — un amestec care făcea pe al-de Fallmeayer să tăgăduască elenismul palicarilor de astăzi, — acel amestec grecisă pe cei ce se însoțiau cu dînșii, dar pe dînșii nu i-a românizat, nici albanizat, nici slavizat. Ca naționalitate, Kir-Iane se trage d'a-dreptul din Leonidi și din Aristoteli, din Temistocli și din Platonii, din acea pleiadă de capete sublime și de inimă uriașe, a căroră răsărire pe un peticuț de spațiu într'un peticuț de timp este un fenomen fără pereche în istoria omenirii. Grecii actuali sunt o continuitate directă a vechilor Elini, tot așa precum Coptii actuali, fără graiul căroră nu s'ar fi putut descifra hieroglifile, sunt o continuitate directă a vechilor Egipteni.

Numai și numai legionarii romani ar fi fost în stare să desnaționalizeze pe Greci, și ei n'au făcut-o. În Grecia cea cucerită — observă Mommsen (*Röm. Gesch.* V. 249) — se înveță mai puțin lălinesce, decum se înveță grecesce în Roma cea cucerită. Mai mult decât atâta: Romani îngăduiau de bună voe Grecilor să gre-

ciseze întreaga parte meridională a Peninsulei Balcanice, în care de altmintrelea procesul de grecizare se începuse deja sub Filipū și sub Alexandru celū Mare. La umbra aquilei capitoline, această propagandă grecescă se întindea până la Balcani. În Tracia propriū ȕisă, devenită provincie romană cu unū secolū înainte de cucerirea Daciei, inscripȕiunile până la Traianū, sub Traianū și după Traianū sunt aprópe tóte grecesce; ba chiar și legionarii cei mai curaȕi Romani, bună-óră unū *Aurelius Mucianus*, cum s'ar ȕice la noi unū «Aurelū Mucenu,» își făceau fală de a nu scrie în latinesce, ci: *Αὐρελῖος Μουκιανὸς πρετωριανὸς κωόστης τρίτης πρετωρίου*, etc. (Dumont, Inscr. de la Thrace p. 11; cfr. Heuzey et Daumet, Mission de Macédoine, Paris 1864; O. АНТОННЪ ПОѢЗДКА ВЪ Румелию, Petersb. 1880). Este archeologicesce absurdū de a crede că Romanii de astăȕi din Macedonia, din Epirū, din Tesalia, s'aū formatū acolo în acea epocă, și vomū vedé mai jos că această este absurdū nu numai archeologicesce. La nordū însă, între Balcani și între Dunăre, apoi pe întregulū teritoriū iliricū ocupatū astăȕi de elementulū serbo-croatū, cu atăta și mai virtosū în Dalmaȕia cea pe atunci privită ca o parte a Italiei, cultura latină și numai latină se lăȕia fără nici o pedecă de-asupra substratului tracicū, pe care-lu metamorfosă și prin care se metamorfosă ea însăși într'o naȕionalitate romănescă trans-danubiană, paralelă cu naȕionalitatea romănescă cis-danubiană din Carpaȕi, născēndă ceva mai târȕiū din aceleași douē ingrediente — din Latină și din ramura tracică a Dacilorū. În Epirū, graȕie unorū fericite împrejurări topice excepȕionale, Tracii scăpaū și de Greci și de Romani, însă numai acolo.

Romanii și Grecii împărȕiau dar atunci, între secolii III—VII, în douē jumētăȕi aprópe d'o potrivă întinderea Peninsulei Balcanice: uniū la nordū de Balcani, cei-lalȕi la sudū. Grecii mai aveaū pe de-asupra insulele și fășii grecisate din Asia și din Africa, ba încă și orașele din Dobrogea și de lângă Dunăre, iar Romanii, pe lângă Oltenia, Banatū și o parte din Ardélū, își tindeau ramure peste Panonia, unde mai în urmă îi găsi năvala maghiară. Cătū se atinge de Muntenia propriū ȕisă și de Moldova, să nu căutămū acolo pe

Români în acea epocă, în care vîjia pe țărmul nordic al Mării negre rostogolirea hórdelorŭ răsăritene spre gurile Dunării. Dela Nistru și până la Oltŭ era o adevărată vale a plîngerii, de unde nu scăpaî decăt numai dóră înfundându-te în creeriî Carpaților.

E comicŭ, și totuși este fórte adevăratŭ, că celŭ mai vechiŭ monumentŭ alŭ limbei române, unŭ monumentŭ istoricesce mai prețiosŭ pentru noi decăt însuși Columna lui Traianŭ, se datoréză unui catărŭ „*τῶ ἡμίονῳ*“, despre care vorbescŭ pe largŭ doi scriitori bizantinŭ din secolulŭ VI : Theophanes în *Ἱστοριῶν βίβλοι δέκα*, și Theophylactus Simocatta în *Ἱστορία οἰκουμηνική*. Incepëndŭ dela Thunmann și până la Cipariŭ, începëndŭ dela Cipariŭ și până la mine, toți pe rëndŭ suntemŭ nevoiți a încăleca pe acelŭ năsdravanŭ catărŭ, fără care n'amŭ fi în stare astăđi a dovedi printr'unŭ textŭ neîndoiosŭ vechea latinisare a Tracilorŭ între Balcani și între Dunăre. Era pe la anulŭ 580, sunt acum trei-spre-dece vécuri. Chaganulŭ Avarilorŭ pustiă Imperiulŭ Orientalŭ. Doi hatmani romani, Comențiolŭ și Martinŭ, ascunși în codrii Balcanilorŭ, aŭ năvălitŭ de acolo pe neașteptate asupra barbarilorŭ. Isbânda era sigură, să nu se fi întimplatŭ catărulŭ de mai sus, care purta o povară. Povara alunecândŭ și cădëndŭ de pe catărŭ, fără s'o bage de sémă stăpânulŭ dobitocului, unŭ altŭ ostașŭ strigă, câtŭ îi ținea gura, să se întórcă ca s'o rădice : *τόρνα τόρνα φράτρε* = *tórnă, tórnă, fratre!* Așa đice Teofane, și totŭ așa povestesc Teofilactŭ, la care însă este forma *retórnă* : *ρετόρνα*, și se mai adaugă că aceste cuvinte erau în limba țereî, adecă în graiulŭ locuitorilorŭ din regiunea Balcanilorŭ : „*ἐπιχωρίῳ τε γλώττει*“. Intrégă óstea lui Comențiolŭ și a lui Martinŭ fiindŭ compusă din Români, țipétulŭ «*tórnă, fratre!*» produse între dînșiî o mișcare de spaimă, căci elŭ însemna retragere : înturnare sau re'nturnare. Români dar aŭ fugitŭ, însă «*tórnă, tórnă, fratre*» ne-a rămasŭ, încât istoriculŭ trebuie să binecuvinteze acea fugă, datorită unui catărŭ.

Acésta se petrecea, încă o dată, în a doua jumétate a secolului alŭ VI-lea.

Precum la nordŭ în Dacia peste substratulŭ tracicŭ se așternuse stratulŭ latinŭ, totŭ așa dar aŭ dispărutŭ Tracii sub latinii la sudŭ în antica Mesie, iar cu atâtŭ mai virtosŭ nu puteaŭ să nu dispară în regiunea Iliriei, unde elementulŭ tracicŭ fusese celŭ d'întăi cuceritŭ și latinisatŭ.

În loculŭ număróselorŭ dialecte tracice de altă dată, trebuiaŭ să se formeze trei mari dialecte traco-latine: dialectulŭ daco-latinŭ în Carpați, dialectulŭ meso-latinŭ în Balcanii și dialectulŭ iliro-latinŭ spre Adriatica; trei dialecte cari, dela apusŭ spre răsăritŭ, alcătuiaŭ o prelungire organică a grupului dialectelorŭ italiene.

Afară din Epirŭ, Tracii nu mai erau nicăiri, adecă nicăiri nu se mai vedeau pe de-asupra.

Acum, în secolii VI și VII, se arată unŭ noŭ stratŭ: stratulŭ slaviceŭ. Într'unŭ modŭ sporadicŭ și fără a rămâne pe locŭ, ci numai năvălindŭ, prădândŭ, învârtindu-se și apoi întorcându-se, Slavii făcuseră cunoștință cu Peninsula Balcanică deja cu multŭ mai dinainte, mai alesŭ amestecați printre Goții, printre Ilunii, printre Avarii. În deșertŭ însă slaviștii de altă dată cu generalulŭ Čertkow în frunte, și d. Drinov mai încóce (*Заселение Балканскаго полуострова Славянами, Москва 1873*), și-aŭ bătutŭ și-și batŭ capulŭ de a găsi locuințe compacte statornice de Slavi în Dacia până la secolulŭ VI, iar peste Dunăre până cu unŭ secolŭ mai târziu.

Pentru a ajunge la scopulŭ lorŭ, Čertkowi și Drinovi sunt siliți a alerga la următóarele mijlóce:

1. dinșii ieau invasiunile momentane de Slavi, și chiar aparițiunile individuale de câte unŭ Slavŭ, dreptŭ așezăminte etnice permanente, ca și când — de pildă — ar susține cine-va că România a fostŭ colonisată de Germanii, fiind-că armate austriace aŭ trecutŭ pe la noi nu o dată, saŭ fiindŭ-că unŭ Winterhalder a fostŭ subministru la Finance, iar unŭ Van Saanen la Externe;

2. dinșii restălmăcescŭ prin lexiconulŭ slaviceŭ vechea nomenclatură topică și personală a Peninsulei Balcanice, adecă nesce cuvinte alŭ căroră sensŭ nu se scie și, prin urmare, e lesne ori-și-cui, când

apucă o vorbă *en bloc* fără s'o descompună în tulpină și 'n sufixū și fără a se întemeia pe vr'o lege fonetică, să-i dea totū felulū de sensurī cu ajutorulū unorū asemănări curatū materiale, de exemplu unū *Hasdeū* prin cele trei sonurī *h-s-d* pōte să devină latinulū *Hosidius* saū evreulū *Khisdaï* saū olandesulū *Heusde*;

3. în fine, dinșii respingū mărturia contrarie a texturilorū celorū mai necontestabile, bună-ōră a împēratulū Constantinū Porfirogenetū, și se întemeiază pe vre-o interpolațiune posterióră dintr'unū textū indiferentū, bună-ōră pe pasagiulū despre cele «șēpte nēmuri slavice» în Tracia la Armēnulū Moīse de Choren, scriitorū din secolulū V, dar a căruia cronică a fostū refăcută în secolulū X, când s'a și intercalatū în ea pasagiulū în cestiune, luatū din Anastasius Bibliothecarius, scriitorū din secolulū IX.

Nici o dovadă seriōsă despre așezarea Slavilorū pe Peninsula Balcanică înainte de secolulū VII, nu există.

Cele «șēpte nēmuri slavice» ne întimpină pentru prima ōră la Bizantinulū Teofane sub anulū 678, o sută de anī după «tōrnă, tōrnă, fratre.»

Pe când Românii din Balcani strigaū: tōrnă, tōrnă, fratre,— totū atunci trăia Gotulū Iornande, ajunsū episcopū alū Ravennei în Italia, și trăia Greculū Procopiū, devenitū prefectū alū Bizanțului, cele mai sigure două isvōre despre începuturile Slavilorū pe Peninsula Balcanică, cele mai sigure nu numai prin aceea că erau contimpuranī, dar mai alesū prin călētōriile lorū și prin înalta pozițiune politică a amīndurora. Pe timpulū lui Procopiū și alū lui Iornande, adecă în secolulū VI, la mēdă-đi de Dunăre nu se afla încă nicăiri nici unū așezămīntū slavīcū, ci numai la nordū, și anume în sus dela gurele Dunării. Iornande, mai alesū, descrie pe cât se pōte de limpede margīnīle topografice ale celorū două mari ramure slavice orientale de atunci: Anții și Slaviniī. Slaviniī — đice elū — se întindū dela Dunăre până la Nistru și apoi spre nordū până la Vistula, iar Anții dela Nistru spre rēsăritū până la Nipru.

Noī amū tradusū din textulū lui Iornande numai partea care se

cuprinde în tóte edițiunile și în tóte manuscriptele. Am lăsatú fără traducere pasagiulú, pe care slaviștii, cu Schaffarik în capú, îlú tăgăduescú sub cuvintú că n'are nici unú înțelesú: «sinnlos» (Abkunft d. Slawen, 115.) Acelú pasagiú însă se găsește atátú într'unú manuscriptú fórté importantú, precum și în primele edițiuni, și dacă elú nu avea nici unú înțelesú pentru Schaffarik, l'a căpétatú totuși pentru Zeuss, iar dela Zeuss încóce se mai întărește printr'o descoperire archeologică. Pasagiulú în cestiune sună într'unú manuscriptú: «a civitate novi et Sclavino rumunnense et lacu qui appellatur Musianus»; în primele edițiuni, începéndú dela a lui Bonaventura Vulcanius: «a civitate nova et Sclavino Rumunnensi et lacu qui appellatur Musianus.» «Lacus Musianus» se scie că este laculú Ramsin din Dobrogea. Aci se împacă toți comentatorii. Ceea ce nu plăcea lui Schaffarik este anume: «Sclavinum Rumunnense». Zeuss, unú capú genialú ca lingvistú și ca istoricú totú-odată, acela care — după expresiunea lui Rösler (Üb. d. Zeitpunkt d. slaw. Ansiedlung, in Sitzungsber. d. Wien. Akad., phil-hist. Cl. t. LXXIII p. 96) — ne minunéză cu atátú mai multú cu câtú mai bine îlú cunóscemú: «ein Forscher den wir desto mehr bewundern, je mehr wir ihn studiren;» Zeuss, reproducéndú pasagiulú de mai sus (Die Deutschen u. die Nachbarstämme p. 593—4), constată că «Civitas Nova» se numia la Bizantiní orașulú Nicopole, iar «Sclavinum Rumunnense» — ȕice elú — ar puté să fie actualulú satú Slăveni din districtulú Romanați, astú-felú că textulú întregú din Iornande însemnézá că locuințele Slavinelorú se întindeau în jos până la gurile Dunării și până la Oltú: «die nördlichen Grenzen der Sklawenen lägen so am Dniester und an der Weichsel, die südlichen an der Donaumündung und der Aluta.»

Și când ȕicea acestea pe ghicite prin puterea geniului său, Zeuss nu scia că satulú Slăveni de lângă Oltú a fostú în adevérú unú punctú fórté însemnatú deja în epoca romană. Cu alte cuvinte, Zeuss nu putea să scie ceea ce va vorbi în urmă despre Slăveni d-lú A. Odobescu bună-óră, când — profitándú de săpăturile altora de mai înainte — ne dá în studiulú său despre «Antichitățile din Romanați»

(Scrieri t. II, p. 414, 447) următoarea notiță: «Mai spre nordă la Slăveni, alături cu calea lui Traiană, este o cetate pătrată cu șanță «întreită și cu ună turnă lângă dînsa, așezate dreptă pe malulă «înălțată ală Oltului. In rîpa de sub cetate și sub curtea d-lui Mur-gășenu s'a deschisă la 1837 o boltă subterană, din care s'aă scosă «mai multe tăblițe de pētră sculptate cu icōnele ȃeului Mitra și cu «inscripțiunile: SOLI. INVICTO. MITIRAE., și ună altară purtândă «cuvintele: ARA. SOLIS..» Și apoi mai jos adaugă: «Iată acum «informațiunile ce ne veniră dela Slăveni (plasa Ocolului): în acēstă «comună Slăveni se află în centrulă sēă ruinele unei *vechi cetățui*, «care, după cercetările făcute prin bētrâni comunei, nu se scie de «când și de cine este zidită, ale cărei șanțuri se vedă a fi fostă «numai de pămîntă, iar nu de pētră sau de cărămidă. *Bănuți cu «inscripțiuni* fōrte vechi s'aă găsită adesea de locuitoră pe ruinele «acestei cetăți. Se mai află încă prin acēstă comună, ruinată, ună «*drumă așternută cu piētră* mēruntă, avēndă direcțiune dela «miēdă-nōpte spre miēdă-ȃi prin comună, care se ȃice a fi fostă «făcută de împēratulă Traiană (subscr. P. Ionescu.....).»

In România sunt mai multe sate numite «Slăvesci», dar — afară de acēlă sată de lângă Oltă — nici o localitate nu pōrtă numele de Slăveni, în care se păstrēză atătă de viă «Sclavinum» ală lui Iornande, «Sclavinum Rumunnense», adică Slăvinulă Românescă, marginea cea apusenă a stăpânirii slavice la noi în secolulă VI. Sufixațiunea românescă cea mai obicînuită a nomenclaturei de sate fiindă în «-esci» și în «-eni», *Slăveni* este o formă posterioră analogică în locă de vechiulă *Slăvină*, «Sclavinum», în care ne întîmpină sufixulă -in, ună sufixă multă mai rară dar fōrte caracteristică în numiri topice oltene: Severină, Marotină, Potopină, Scorcodină, Robotină, Sănbotină etc., și în cele personale ca: Tudorină, Florină, Sorină și altele. Fie topică, fie personală, sufixulă nostru -in este vechiulă latină onomastică -inus, -ina, -inum, mai adesea numai amplificativă ca în «Severinus» din «Severus», «Justinus» din «Justus», «Constantinus» din «Constans»

«Paulinus» din «Paulus» etc. Topiculă «Slăvină» cată 'dar să se fi născută din personalulă «Slăvină», o amplificațiune printr'ună sufixă curată românescă din numele «Slavă» fórte întrebuițată altă dată la toți Slavii: Slavata, Slavek, Slavko, Slaven etc. (Мо-рошкинъ, Именословъ, p. 179—80; cfr. Венелинъ, Граматы p. 348). Româniă, ca și alte popóre, împrumută nume personale de pe la toți veciniă, adesea fără nici o schimbare; pe «Slav» însă ei l'au românisată în «Slăvină» printr'o sufixațiune de totă romanică. Mai este de observată că *v* între două vocale s'a conservată în «Slăvină» ca și 'n «Severină», căci fonetica numiriloră topice și personale difereă în acestă privință de fonetica vorbeloră comune, în cară ună asemenea *v* tinde a se vocalisa ca în «cală = ital. cavallo». Identificarea între Slăveniă de astăđi și între «Sclavinum» din secolulă VI, bănuită de Zeuss printr'o interpretare exclusivă istorică a textulă lui Iornande, se confirmă dar pe deplină prin archeologie și prin lingvistică totă-odată.

Intregulă pasagiă: «Sclavini a Civitate Nova et Sclavino Rumun-nensi et lacu qui appellatur Musianus usque ad Danastrum et «in boream Vistula tenus commorantur; hi paludes sylvasque pro «civitatibus habent» însemnéză astă-felă: «Hotarele Slaviloră se «incepă în centru dela Dunăre în fața Nicopolei, apoi la stânga «dela Oltă în dreptulă Slăvinulă românescă, iar la drepta dela «laculă Ramsină în Dobrogea, mergendă de aci spre nordă și spre «răsărită până la Vistula și până la Nistru, pe unde nu sunt orașe, «ci numai bălți și păduri.»

Cele trei puncturi sudice, Iornande le înșiră în ordinea impor-tanței loră relative: Nicopole, Slăvină, Ramsină; iar la «Sclavinum» elă adaogă epitetulă «rumunnense», «românescă», tocmai pentru a se feri de confusiune, de óre-ce în pasagiulă întregă e vorba de poporulă Slaviniloră, cărora «Sclavinum» nu le aparțineă, ci aparțineă Româniloră.

Acestă «rumunnensis» ne aduce aminte că sufixulă -ensis deve-nise așa đicendă specifică pentru numirile etnice din Dacia: Ἀλβο-κρήσιοι, Παρρήσιοι, Τριχορνήσιοι, Ποτουλατήσιοι, Σαλδήσιοι, Καυκοήσιοι,

Κιτήριοι, Ρατακήριοι, Amicenses, Picenses etc. la Ptolemeŭ, la Diono Cassiŭ, la Ammian Marcellin și la alții. Către aceste numiri etnice din Dacia, «*Namen dakischer Völkerschaften*» după expresiunea lui Pott (*Personennamen*, p. 459), se mai adaugă acum: *Rumunneses*, — prima mențiune textuală a formei Românu sau Rumânu.

Pe când d-lŭ Gr. Tocilescu scormolesce cu sapa în mână și descopere în Dobrogea orașulŭ romanŭ Tropaeum, despre existența căruia nu mai e chipŭ a ne îndoii, îmi pare bine de a descoperi și eu, la unŭ altŭ capătŭ alŭ lumii românesce, orașulŭ oltenescŭ «*Slavinum rumunneses*» totuși, mai puținŭ norocosŭ decât vechiulŭ meu elevŭ și acum iubitŭ colegŭ, acéstă descoperire eu cată s'o împărțescŭ cu răposatulŭ Zeuss, ba încă trebuie să-i lasŭ lui partea cea mai frumoasă. Mergŭ cu altruismulŭ și mai departe: îmi pare rău că împărțela nu s'a făcutŭ mai de 'nainte între Zeuss și între d-lŭ A. Odobescu, căruia unŭ Zeuss ar fi trebuitŭ să nu-i scape din vedere, când scria tocmai despre Slăveni.

La Iornande ramura Slavinilorŭ se întindea dela Dunăre în sus până la Vistula, pe când la răsăritŭ de dînșii locuia ramura Anșilorŭ dela Nistru până la Nipru. Acéstă prețioasă indicațiune «*Vistula*» ar fi ea singură de ajunsŭ pentru a ne arăta că Slaviniŭ erau anume Poloni, iar Anșii erau Ruși sau mai bine Ruteni. Poloniŭ dar au fostŭ aceia cari în secólulŭ VI ocupaseră întręga Moldovă cu Muntenia până la Oltŭ și cari — cu câte-va ȕecimi de ani mai în urmă — s'au revărsatŭ peste Dunăre pentru a da acolo nascere naționalității bulgare. La acestŭ polonismŭ alŭ Bulgarilorŭ noi vomŭ reveni mai jos. De-o-cam-dată să trecemŭ la Sêrbi.

Ceea ce Procopiŭ și Iornande sunt pentru începuturile Bulgarilorŭ, pentru începuturile Serbilorŭ este Impêratulŭ Constantinŭ Porfirogenetŭ. Nimeni nu era mai în pozițiune decât dînsulŭ de a cunósce totŭ ce se petrecea sau ceea ce se petrecuse într'o epocă destulŭ de apropiată în marginile și la hotarele imperiului. Ei bine, elŭ ne spune fôrte limpede că întręga ginte sêrbescă, Sêrbiŭ propriŭ ȕiși și Croații cu discretele lorŭ subdivisiuni, s'au așezatŭ pe

teritoriulŭ spre Adriatică în secolulŭ VII, sub împăratulŭ Eracliŭ, adecă ceva înainte de anulŭ 640, și că se pogorise acolo din părțile Bavariei (*Βαυβαρεία*) învecinate cu Franconia (*Φραγγία* = Fran-
cia orientalis), deci nici decum din Rusia, și nici din Galiția, după cum unulŭ după altulŭ și unulŭ dela altulŭ totŭ repetă slaviștiŭ, ci anume din ramura cea mai occidentală a Slavilorŭ, adecă din ramura bohemă.

Se pare că însuși cuvintulŭ Serb a fostŭ într'o vreme óre-care unŭ nume genericŭ pentru întréga ramură bohemă. Așa dișiŭ Sorabi din Lusația, cari își dau ei înșiŭ numele de «Serbi» întocmai ca și Serbiŭ din Peninsula Balcanică, vorbescŭ unŭ dialectŭ bohemŭ, amestecatŭ cu elemente polone. Nu e apoi fără însemnătate, că în cronica bohemă rimată a lui Dalimil, scrisă pe la anulŭ 1300 pe basa legendelorŭ poporane, ne întâmpină următorulŭ pasagiŭ despre «Ceh», fabulosulŭ părinte alŭ naționalității boheme:

«W srbském jazyku jest zemie
«Ježto Charwati jest imie,
«W tej zemi bieše lech
«Jemuž imie bieše Čech . . . »

Adecă: «In gintea serbă este o țără, care se numesce Croația; în «acea țără era unŭ boierŭ, care se numia Ceh . . . »

Scriindŭ acestea pe la finea secoluluiŭ XIII, Dalimil nu putea avé în vedere vre-o altă Serbie saŭ vre-o altă Croație decât singurele cari existaŭ atunci și cari există până astăzi. Prin urmare, uniculŭ sensŭ legendarŭ, care se póte da într'unŭ modŭ firescŭ pasagiului de mai sus, este că la Bohemi era încă prospătă în secolulŭ XIII tradițiunea despre strinsa lorŭ legătură de némŭ cu Serbiŭ și cu Croații și despre vechea respândire a numelui de Serbi peste întréga ramură bohemă. Dalimil se împacă pe deplinŭ în acéstă privință cu aceea ce ne spune Constantinŭ Porfirogenetŭ

Bulgariŭ priviți ca o colonie polonă și Serbiŭ ca o colonie bohemă, iată ceva cu totulŭ noŭ, deși resultă d'a-dreptulŭ din mărturia fântanelorŭ istorice celorŭ mai temeńnice.

Acéstă mărturie atât de pozitivă n'o vedeau ore predecesorii mei, aceia cari citéză mereu pe Iornande și pe Constantinū Porfirogenetū? Negreșitū că ei o vedeau, dar se sbuciumau a n'o vedé, adecă a o încungiura saū a o restălmăci prin felū de felū de tertipurī, numai și numai fiindū-că pe cei tendențioși îi nemulțumia că Slavii nu sunt destulū de vechi pe Peninsula Balcanică, iar pe cei nepărtentori îi încurca o teorie lingvistică cu desevêrșire falsă, pe care dînșii o îmbrățișară fără s'o fi cercetatū mai de aprópe. Vomū vorbi numai cu acești din urmă, a căroră retăcire e de bună credință.

Dobrowsky împărția pe toți Slavii în două ramure: o ramură orientală, în care elū bagă pe Ruși, pe Bulgari și pe Serbi, și o ramură occidentală, în care elū pune pe Poloni și pe Boheii. Criteriele acestei clasificățiuni, așa cum ni le dă Dobrowsky (*Institutiones linguae slavicae*, Vindob. 1822, p. I), sunt tóte fără nici o greutate. Primulū criteriū este că Slavii orientali đicū «razum», pe când cei occidentali «rozum»; ultimulū criteriū este că Slavii orientali đicū «desnitza», pe când cei occidentali «pravitza»; și totū așa sunt cele-lalte optū din numêrulū totalū de dece criterie. După nesce asemenea criterie, Rutenii trebuescū despărțiți de Slavii orientali, căci ei đicū «rozum», nu «razum».

Nu după deosebiri lexice și nu după forme rare saū isolate se clasifică dialectele unei familie lingvistice, ci ele trebuescū clasificate după trăsurile cele fundamentale fonetice. Astū-felū, de exemplu, ceea ce caracterisă graiulū rusescū și pe celū rutenescū după tóte dialectele și în tóte monumentele literare, întru câtū nu s'a furișatū în ele limba bisericescă, paleo-slavică, este așa numitulū *plenisson*, ruscesce *полнозвучіе*, adecă sonurile liquide *l* și *r* provócă o reduplicare vocalică a silabei, de ex. «golovà» în locū de «glòva» saū «gláva», «gòrod» în locū de «grod» saū «grad», «kòròli» în locū de «krolī» saū «kralī» etc. Acestū plenisson, cu care s'aū bălăbănitū toți slaviștii, începêndū dela Vostokov și până la Potebnia, este atâtū de esențialū și atâtū de circulatorū în graiulū Rușilorū și alū Rutenilorū, în câtū isbesce dela cea d'intăi clipă urechea orī-căruī ne-Rusū saū ne-Rutenū. Nici Poloniū, nici Bohe-

mi, dar nici Serbi, nici Bulgari, nu cunoscă câtuși de puțin acestu fenomen fonetic, de ajunsu elu singuru pentru a construi o unitate dialectală deosebită ruteno-rusă.

Unitatea ruteno-rusă este cea pe care Iornande o numia Anși, «Antes», spunându-ne că ei stăpânescu dincolo de Nistru și că sunt ramura cea mai puternică a ginte slavice: «fortissimi eorum», ceea ce e adevăratu până astăzi.

Alături cu unitatea ruteno-rusă, fără ca să vorbim aci despre diălecte mici, cari lesne își pot găsi locul internu sau intermediar din dată ce se va stabili o adevărată clasificățiune a diălectelor celor mari, ne întâmpină alte două unități slavice dialectale: unitatea polono-bulgară și unitatea bohemoserbă.

Pe Polono-bulgari îi caracterisă:

1. Vocala nasală. In vechea bulgară, adecă în așa numita paleoslavică, acéstă vocală se representă prin literele cirlice ж și ѡ, rostite ca *on* și *en* în francesulu «bon» și «fin»; la Poloni ea se scrie astăzi prin *a* și *e* cu cedilă: *ą*, *ę*. La Bulgari actuali vocala nasală s'a păstratū numai în unele localități sau în unele vorbe, dar totuși s'a păstratū cu o deplină certitudine. Fenomenulu a fostū indicatū de multū de Grigorovič, apoi studiatū de Miklosich (Die Sprache d. Bulgaren, Wien, 1858) și urmăritū de Hattala (Kniževnik, t. II, p. 461 sqq.) Intre vocala nasală polonă și între cea bulgară nu există cea mai mică diferență. Nici Ruteno-Ruși, nici Bohemo-Serbi nu cunoscū acéstă particularitate atâtū de caracteristică pentru fonetismulu polono-bulgarū. Luându exemple din textulu publicatū de Hattala, noi vedemū bulgăresce «enzik» = polonulu «język (ienzyk)», pe când rusesce, rutenesce, bohemesce și serbesce cuvintulu sună «iazık» sau «iezik» fără nici o nasală; bulgăresce «rānkā» = polonulu «ręka (renka)», pe când rusesce, rutenesce, bohemesce și serbesce: «ruka». Vorbele nōstre «poruncă», «rānd», «muncă», «rēspintie», «ogindă» etc., noi le-amū împrumutatū anume din vechea bulgară, și sub aceeași formă nasală le-amū fi pututū împrumutā dela Poloni, numai dela Bulgari

și dela Polonî, nici-odată dela cei-lalți Slavî. La cei-lalți Slavî vocala *on* și *en* nu ne întîmpină nici în graiul de astăzi, nici în monumentele lor cele mai vechi, afară numai de dialectul slovenû, despre care vomû vorbi mai jos.

2. Sonulû *dz* pe lângă *z* nu există nici la Ruteno-Ruși, nici la Bohemo-Serbî, ci numai la Polono-Bulgari. În grafica cirilică *z* se scria *з* și se numia «zemlia», iar *dz* se scriea *ѕ* și se numia «dzialo», fie-care sonû posedândû câte unû semnû graficû deosebitû. Câte unû semnû graficû deosebitû aû ambele sonurî și în alfabetulû slavicû celû numitû glagolița. Miklosich a doveditû de multû că litera *ѕ* și cea corespundătoare din glagolița exprimă totû-d'a-una anume sonulû *dz* (Rad jugoslov. Akad., IX, 11—16.) Totû așa în texturile cirilice românescei *ѕ* se rostescce totû-d'a-una *dz*, și este mai cu sémă desû în cele moldovenesci: *раѕж* = *radzâ*, *бржнсж* = *brândzâ* etc., dar *ѕаор* = *zalog*. Polonesce se scrie *z* și *dz*: «ziemia» și «dzień». La Bulgariî de astăzi sonulû *dz*, ca și vocala nasală, nu se mai aude pretutindenea, dar pe unde s'a păstratû, acolo sună curatû polonesce, și frațiî Tzankof (Gramm. d. bulg. Spr. 7) observă cu dreptû cuvîntû: «das *z* in einigen Wörtern wird in manchen Gegenden wie das polnische *dz* ausgesprochen.» În bulgarulû «*dzvânež*» «clopoțelû» *dz* sună întocmai ca în polonulû *dzwónek* «clopoțelû», rusesce *звонок*, bohemesce *zvonec*. Nemicû analogû la toți cei-lalți Slavî, afară de Slovaci, la cari cătră elementulû bohemû s'a adaosû celû polonû. Belo-Rușiî sunt pe jumătate Polonî prin consonantismulû lorû. La Rutenî *dz* sună numai în cuvintele împrumutate dela Polonî saû dela Moldovenî; iar la Muntenegrenî este unû italianismû «*z dolce*» ca în «*razzo*» saû «*pranzo*».

3. În fine, Poloniî și Bulgariî se întîlnescû în sonulû *ia*, pe care Ruteno-Rușiî și Bohemo-Serbîî îlû rostescû *ie*. În alfabetulû cirilicû acestû *ia* e reprezentatû prin litera *ѣ* numită «iatî». Împrumutândû cirilica dela vechiî Bulgariî, Româniî aû conservatû lui *ѣ* valórea-î cea adevărată, pe care Rușiî și Serbiî aû schimbat'o în *ie*. Numai Bulgariî și Poloniî dicû: «*vîara* (вѣра)» nu «*vîera*», «*gnîazdo* (гнѣздо)» nu «*gnîezdo*», «*nevîasta* (невѣста)» nu «*nevîesta*».

În acestŭ modŭ, trei particularităŭi fonetice de cea mai mare însemnătate: vocala nasală *on* și *en* (ж, ѣ), duplulŭ *z* și *dz* (з, с) și iatismulŭ în locŭ de ietismŭ, stabilescŭ o unitate dialectală polono-bulgară în opoziŭiune cu unitatea dialectală cea ruteno-rusă.

Unitatea bohemo-serbă, pe de altă parte, se caracterisă prin:

1. Funcŭiunea vocalică a lui *r*. Bohemesce și serbesce se ȃice de o potrivă *trn*, *prst*, *krk* etc., acolo unde toŭi cei-lalŭi Slavŭi trebuie să recurgă la o vocală propriŭ ȃisă: *tern*, *perst*. Nicŭi Ruteno-Rușŭi, nicŭi Polono-Bulgariŭi nu cunoscŭ acestŭ fenomenŭ.

2. Din tóte dialectele slavice, numai Bohemŭi și Serbiŭi posedă cantitatea prosodică: vocale lungŭi și vocale scurte în sensulŭ celŭ clasicŭ musicalŭ alŭ cuvŭntului. O vocală lungă la Bohemŭi póte fi scurtă la Serbiŭi și vice-versa, după cum este chiar în unele dialecte boheme saŭ serbescŭi, dar fenomenulŭ în sine e același, și elŭ deosebesce cu tótulŭ unitatea bohemo-serbă de cele-lalte două unităŭi: cea ruteno-rusă și cea polono-bulgară. Compare orŭ-cine:

<i>Rusulŭ :</i>	<i>Polonulŭ :</i>	<i>Bohemulŭ :</i>	<i>Serbulŭ :</i>
boloto	bloto	bláto	bláto
soloma	sloma	sláma	sláma
zdorov	zdróv	zdráv	zdráv
čerešňa	czeresznia	třešně	trěšňa etc.

Despre accentuaŭiunea polono-bulgară și cea bohemo-serbă noi vomŭ vorbi mai jos.

A pretinde că Rutenŭi și Rușŭi aŭ avutŭ și ei odală vocala nasală saŭ vocala liquidă și le-aŭ perdutŭ mai în urmă, saŭ că Poloniŭi nu avuseseră dintru 'ntăi pe *dz* și l'aŭ căpătatŭ mai târȃiŭ, este a confunda noŭiunea concretă de unŭ dialectŭ naŭionalŭ cu noŭiunea abstractă de o limbă primitivă comună unei ginŭi. E vorba de Rutenŭi, de Rușŭi, de Poloniŭi, de Bohemŭi, de când Rutenŭi sunt Rutenŭi, de când Rușŭi sunt Rușŭi, Poloniŭi Poloniŭi și Bohemŭi Bohemŭi, iar nicŭi decum nu e vorba de o teoretică epocă anterioară unitară.

Ei bine, de când Rutenŭi sunt Rutenŭi și Rușŭi Rușŭi, adecă dintr'o

perioadă cu mult mai veche decât secolul VI, — și numai acestu secolu ne interesă pe noi în studiul de față, — ei n'aũ nici o urmă de vocala nasală a Polono-Bulgariloru, de vocala liquidă a Bohemo-Serbiloru, de *dz*, de cantitate prosodică, etc.

Orî-care ar fi fostu, sub raportul fonetismulu, ipotetica «limbă primitivă comună» a Slaviloru, ea se diferențiasse în câte-va dialecte mari dintr'unu timpu immemorialu, fie-care mare dialectu dobândindu unu caracteru propriu prin același procesu prin care s'aũ caracterisatũ mai încóce Bulgariu și Serbiu: stratificațiune. Acéstă lucrare a substraturiloru eterogene asupra diferențierii Slaviloru era cât p'aci s'o ghicéscă eminentulũ linguistũ rusescũ Baudouin de Courtenay, elevũ alũ lui Ascoli, dar a trecutũ iute pe d'asupra-ĩ cu urmátórea observațiune nedesvoltatã și neaplicatã: «Probabilũ «o înrîurire străinã, de altũ némũ, a comunicatũ deosebiteloru grupu «purũ de dialecte și sub-dialecte slavice caracterulũ celũ distinctivũ «alu fie-cãruĩ grupũ.» (Программа лекцій, Kazan 1881 p. 145: «Въ-роятно чужое, иностранное вліяніе, сообщившее отдѣльным группам словянских нарѣчій и говоров своеобразный характер.»)

Trei straturi de o potrivă slavice așezându-se fie-care în trei regiuni diferite peste câte unũ altũ felũ de substratũ etnicũ, unulũ a devenitũ bohemũ pe Elba, celũ-laltũ polonũ pe Vistula, celũ de alũ treilea ruteno-rusũ pe Nipru saũ pe aiurea, și din același momentũ fonetismulũ fie-cãruia din ele este unũ fonetismũ a-parte. Substratulũ Bohemiloru va fi fostũ celticũ saũ germanũ, substratulũ Ruteno-Rușiloru va fi fostũ tãtãrescũ saũ finesũ, nu se scie; cu mai multã siguranță se póte crede cã substratulũ Poloniloru a fostũ anume litvanũ, și numai asupra acestuia din urmă noi ne vomũ opri o clipã.

Litvaniu nu sunt Slavũ, dupã cum nu sunt nici Germanũ, ci o ginte indo-europee separatã. Prin încãlcãri succesive din partea altoru némurũ, ei aũ ajunsũ a fi puținũ numeroși, dar totuși se împãrțescũ în douẽ mari dialecte: celũ litvanũ propriu și celũ leticũ, dupã ce unũ alũ treilea dialectu, celũ prusicũ, a dispãrutũ cu desevêrșire. Lețiu saũ Latîșiu sunt ramura cea mai nordicã, lângã

Marea-Baltică; Litvaniî propriū ȃișî, ramura cea sudică, sunt din veciî vecilorŭ la csta Polonilorŭ, în acelașî chipŭ în care Basciî sunt la csta Spaniolilorŭ saŭ Bretoniî la csta Francezilorŭ, adecă: înghiȃindŭ Spaniolii substratulŭ ibericŭ, aŭ rmasŭ neînghiȃiȃi numai Basciî; înghiȃindŭ Francezii substratulŭ galicŭ, aŭ rmasŭ neînghiȃiȃi numai Bretoniî; înghiȃindŭ Poloniî substratulŭ litvanŭ, pe care-lŭ cotropiseră la așezarea lorŭ în regiunea Vistulei, numai o parte din acelŭ substratŭ a rmasŭ neînghiȃit.

Acea vocală nasală pe care n' aŭ Ruteno-Rușii și Bohemo-Serbiî, pe care n' are nici chiar ramura cea letic a Litvanilorŭ, Litvaniî propriū ȃișî o aŭ pe deplinŭ desvoltat, de unde dînșii, ca substratŭ, aŭ dat' stratulŭi polonŭ.

Comparaȃi:

Vechi bulgarŭ:	Polonŭ:	Litvanŭ:	Rusŭ:	Rutenŭ:	Bohemŭ:	Serbŭ:
desenŭ	dziesienċ	dėšimtis	desiatŭ	desialŭ	deset	deset
penta	pienta	pėntis	piata	piata	peta	peta (pintene)
menkŭkŭ	mienkki	mėnkas	mĭagkĭi	mĭahkyĭ	mėkky	mek
zenŭ	zienċ	gentis	ziatŭ	ziatŭ	zel'	zet
zombŭ	zomb	žambas	zub	zub	zub	zub (zimbescŭ)
mondry	mondry	mandrŭs	mudryĭ	mudryĭ	moudry	mudr (mandru)
ronka	renka	ranka	ruka	ruka	ruka	ruka (poruncă)
blonditŭ	blondziċ	blansti	bluditŭ	bluditŭ	blouditi	bluditi (blnd)
ongli	wengiel	anglis	ugoli	uholi	uhel	ugali...

Lsmŭ ca alȃișî să urmresc mai departe ceea ce noi ne mrginimŭ aci de a indica pe scurtŭ, cci nouă ne ajunge a constata conformitatea faptulŭi istoricŭ cu faptulŭ linguisticŭ. Cnd Iornand aduce pe Bulgarŭi dela Vistula, iar Constantinŭ Porfirogenetŭ pe Serbi din Bohemia, mărturia lorŭ, atâtŭ de ponders prin sine însăși, nu numai c nu e în contradicere cu adevărata clasificiune a dialectelorŭ slave, ci tocmai se controlz și se întăresce prin acst clasificiune.

În invasiunile Polonilorŭ peste Dunăre, înainte de așezarea lorŭ acolo, aŭ participatŭ une-orŭ și cete vecine de Ruteni de peste Nistru, adecă — în graiulŭ luŭ Procopiŭ și alŭ luŭ Iornande — pe lng

«Slavinii» au fostu și «Anți», din cari unii n'au pututu să nu rămână și ei peste Dunăre. Pe de altă parte, la năvălirea Bohemilor în laturea superiōră apusēnă a Peninsulei Balcanice, i-au însoțit o sēmă de cete învecinate de Poloni, după cum ne dă a înțelege însuși Constantinū Porfirogenetū, când ne spune că unul din principii sērbesci era venitū din regiunea Vistulei: „εις τὸν ποταμὸν Βίσλας.“ Dar grosulū naționalității bulgare s'a formatū din Poloni, cu unū amestecū prea micū de Ruteni, iar grosulū naționalității serbe s'a formatū din Bohemi cu unū amestecū prea micū de Poloni, în ambele casuri fără nici unū ingredientū de Ruși propriū șiși.

Aceste douē straturī slavice, celū polonū de o parte și celū bohemū de alta, s'au suprapusū d'o potrivă stratului anteriorū românescū, așezatū elū însuși dela Marea-Négră până la Marea Adriatică peste substratulū primitivū tracicū, adecă s'au suprapusū celorū douē dialecte latine transdanubiane dispărute: celū meso-latinū și celū iliro-latinū. Românii de peste Dunăre au fostū slavisați astū-felū pe de-asupra, ceea ce vrea să șică că Slavii de peste Dunăre au fostū românisați astū-felū pe de de-subt: raportū de stratū și de substratū.

Inainte de a trece mai departe, unū cuvintū despre Slovenii cei din Carintia și din Stiria, căroră șcōla lui Miklosich, sau mai bine a lui Kopitar, le atribue limba paleo-slavică, dându-i numele de paleo-slovenică.

Strīnsa înrudire dialectală a Slovenilorū cu Serbiī este mai pe sus de orī-ce īndoială, și totuși ei posedă până astădi pe a-locuri vocala nasală ca Poloni și au avut'o deja în secolulū X, judecāndū după textulū așa. numitū frisingianū. Vocala nasală nu este singura particularitate fonetică, care-i unesce cu Poloni. In același textū frisingianū, bună-ōră, ne întīpină contracțiunile *tva*, *me* pentru *tvoia*, *moie*, īntocmai ca polonesce, și până astădi la Sloveni, ca și la Poloni, circulezā de o potrivă *člek* și *človek* = *człek* și *człowiek*. Numele lorū medievalū «Sclavini», identicū cu numele medievalū «Sclavini» alū Bulgarilorū, indică iarăși unū singurū dialectū polonū,

despărțitū în două ramure. Epoca despărțirii cată să fi fostū secolulū VI, póte chiar secolulū V, când dintr'unū punctū comunū la nordū-ostū de Carpați, adecă din Galiția actuală, ramura cea mai orientală s'a pogoritū spre gurile Dunării, unde ni-o arată Procopiū și Iornande. Cea-laltă ramură, mai occidentală rămasă dintăi în Galiția, a începutū apoi, prin trecătorile munțilorū Tatra și Beskid, a străbate în Pannonia, nu înainte de finea secolului VII, după ce adecă o ramură a Bohemilorū ocupase deja Iliria. Din Pannonia invasiunea maghiară împinse o parte din acești Poloni cătră Carintia și cătră Stiria, unde ei s'aū amestecatū cu Serbiī.

Sloveniī foméză astū-felū unū dialectū intermediarū între unitatea polono-bulgară și între acea bohemo-serbă. În timpulū petrecerī lorū în Pannonia — o vomū vedé mai jos — Sloveniī s'aū întâlnitū cu elementulū românescū. Dela acești Sloveni, iar nu dela Bulgari, aū căpētātū Unguriī cuvintele lorū cu vocala nasală: *péntek* = *пѣтъкъ*, *rend* = *рѣдъ*, *szerentse* = *сѣрѣнѣ*, *parancs* = *порѣкъ*, etc. Acești Sloveni, la rëndulū lorū, dela Româniī din Pannonia, iar nu dela cei din Dacia, aū căpētātū unele particularități lingvistice, bună-óră diftongulū nostru *oa* (Miklosich, Lautl. p. 228.)

Este de observatū că, după cum trecerea Polonilorū din Moldova în Bulgaria în secolulū VII a permisū Rutenilorū a se așeza în urmă pe malulū nordicū alū Dunării, totū așa Ruteniī aū profitatū de pogorirea celorū-laltī Poloni în Pannonia pentru a urmă și acolo după dînșiī, prin aceeași cale a Tatrei și a Beskiduluī, așezându-se în unele părți nordū-ostice ale Ungariei, unde-i găsimū până astăđi.

Cătū se atinge de cestiunea, dacă limba paleo-slavică este vechea bulgară saū dacă e vechea slovenă, apoi pe noi — întrū cătū vechea slovenă și vechea bulgară represintă de o potrivă unū dialectū paleo-polonū — ea ne preocupă fórte puținū în casulū de față: lăsămū pe slaviști să se certe ei-інде-ei.

Răportulū de stratū și de substratū constituē substanța unei naționalități. Cătră acéstă substanță se adaogă pretutindenī din când în când accidente, adecă o intervenire superficială a

unorū elemente etnice străine, deja după formarea cea definitivă a unei naționalități. Fenicienii au fost un accident la vechii Eleni. În Tracia occidentală a fost un accident elementul celtic al Scordiscilor sau al Tauriscilor; în Tracia orientală, elementul german al Bastarnilor. Goții, Gepiții, Longobarzii, apoi Hunii, Avarii și câți alții, au fost accidente pe întreaga Peninsulă Balcanică. La Neo-latini din Apus n'a fost decât un accident revărsarea elementului germanic peste stratul latin cel suprapus acolo substratului celtic, iberic, etrusc, pe a-locuri chiar pelasgic. Din strat și substrat se naște organismul unei naționalități; prin accidente se preînnoesc moleculele acestui organism, se activează circulațiunea, dar organismul rămâne același.

În dezvoltările de mai sus noi n'am vorbit nimic despre elementele cele accidentale turanice pe Peninsula Balcanică. Bohemii găsiră în Iliria stoluri de Avari, cari au perit fără a lăsa mai nimic fino-tătăresc în naționalitatea serbă. Asupra Polonilor, abia așezați în Balcani, năvăliră alte stoluri fino-tătăresci, așa numiții Bulgari din părțile rîului Volga, cari se arătară din când în când și mai înainte în imperiul bizantin, atârnați la hórdele cele cotropitoare ale Hunilor (Zeuss, op. cit. 710 — 727), și cari de astă dată, devenind stăpâni, deteră «Slavinilor» lui Iornande și ai lui Procopiu până și numele de «Bulgari». Un nume și nimic mai mult. Bulgarii sunt Tătari numai prin nume, după cum numai prin nume sunt Germanii Francesii: «Franken»; după cum numai prin nume «Anții» lui Procopiu și ai lui Iornande sunt Scandinavi, căci «Rus» era numele Varegilor celor veniți în Rusia din Suedia. De aceeași natură ne-reală este numele de «Romani», «*Ρωμαῖοι*», pe care și-l dau Grecii moderni.

Tătăresc între Greci, Slavi și Români nu e aproape nimic pe Peninsula Balcanică, afară numai dóră de unele figuri cu nasuri turtite sau de unele căpățîne brachy-cephalice, pe cari le studiază antropologii, dar cari nu dovedesc nimic, chiar dacă ele s'ar putea supune unui serios control statistic. La Serbi, la Bulgari, la Români, pretutindenî némurile turanice se desnaționalisau din

dată ce se vedeau isolate de restulŭ Tătării. Óre unde mai sunt astăđi Cumaniŭ din Moldova?

Pentru Peninsula Balcanică întrégă, Tătării au fostŭ ca o vijelie care trece înainte, iar Slavii — Poloni spre resăritŭ, Bohemi spre apusŭ — au fostŭ o mănósă plóie care, intrândŭ adâncŭ în pămîntulŭ celŭ românescŭ de mai înainte, a făcutŭ să rodéscă acolo două naŭionalităđi noué pline de viitorŭ: naŭionalitatea bulgară și naŭionalitatea serbă.

Fiindŭ vorba despre numele «Bulgarŭ», pe care și l'au însușitŭ mai târđiŭ Slaviniŭ lui Iornande și ai lui Procopiŭ, aci este loculŭ de a observa în trecétŭ că până în timpii de totŭ noi elŭ era cu desevêșire necunoscutŭ Românilorŭ. Moșii și strămoșii noștri numiauŭ totŭ-d'a-una pe Bulgarŭ Șchĭai. Așa, de exemplu, despre cucerirea Bulgariei de către Turci cronicarulŭ olténŭ Moxa (Iasdeŭ, Cuv. d. bătrâni, I, 402) dice: «Baiazitŭ prinse pre Șușmanŭ domnulŭ Șchĭailorŭ de-lŭ tăe, ani 1395, atunce luară Turcii țara Șchĭailorŭ cu totulŭ...» Cuvîntulŭ «șchĭaŭ», ca simplu epitetŭ, căpétase în gura poporului românŭ înșelesulŭ de «naivŭ» sau «rusticŭ.» Mitropolitulŭ Dosofteiŭ dice într'unŭ locŭ (Synaxar, 1683, Dec. 29, f. 244 a): «omŭ prostacŭ și șchĭau și cu totulŭ țărănatecŭ.» Să se bage de sémă că în «Șchĭaŭ», nefindŭ unŭ nume personalŭ sau topicŭ, ci unŭ termenŭ comunŭ, s'au păzitŭ cu rigóre legile fonetice: «Șchĭaŭ» derivă din «Sclavum» prin aceeași trecere a lui *cl* în *chĭ* și prin aceeași vocalizare a lui *v* între vocale ca în «chee» vechiŭ «chĭae» din «clavem», «chĭamă» din «clamat», «riŭ» din «rivum», etc. Româniŭ dar nu cunosceaŭ decât numele celŭ primitivŭ alŭ ramurei polone așezate în secolulŭ VII peste substratulŭ meso-latinŭ: «Sclavini» la Iornande, „Σκλαβηνοί“ la Procopiŭ. Albanesiŭ, alŭ căroră fonetismŭ se apropie în acéstă privință și în altele multe de celŭ românescŭ, nici dînșii nu numescŭ pe Bulgarŭ altŭ-felŭ decât Ștĭa, Bulgaria — Ștĭinică.

Despre rolul substratului românesc în nascerea și în dezvoltarea Slavilor transdanubiană a vorbit mai mult sau mai puțin unii și alții, mai ales reșosatul Miklosich, și eu însumi în studiul meu: «O pagină din sintaxa româno-albanesă» (Cuv. d. bētr., II p. 611—687.) Va fi mult, mult, foarte mult de vorbit de acum înainte. Aci noi vom atinge un singur punct, care va întregi cele șise mai sus despre polonismul Bulgarilor și bohemismul Serbilor.

Cele trei unități dialectale slavice se deosebesc una de alta nu numai prin fonetism, dar și prin accentuație. Ruteno-Rușii au o accentuație de tot liberă: accentul pōte să cadă pe oricare silabă a cuvintului. La Poloni și la Bohemi, din contra, accentul este nestrămutat, și anume: la Poloni tot-d'a-una pe silaba penultimă, la Bohemi tot-d'a-una pe prima silabă. Așa, de exemplu, numele râului Ialomița pōte să fie accentat rusesc în patru feluri: Iâlomița, Ialòmîța, Ialomița și Ialomița; polonesce numai: Ialomița; bohemesc numai: Iâlomița; — trei sisteme de accentuație cu desevșire deosebibile.

De aci urmēză că la Bulgari, după cum este la Poloni, accentul ar trebui să cadă tot-d'a-una pe penultima, iar la Serbi, după cum este la Bohemi, tot-d'a-una pe prima; și întocmai așa ar fi fost, dacă substratul românesc cel transdanubian n'ar fi sguđit accentuația celor două straturi slavice de acolo. Români, ca și Italienii, avēnd o accentuație pe deplin liberă, au altoit o Serbilor și Bulgarilor. Acēstă libertate de accentuație s'a socotit până acuma la Serbi și la Bulgari ca un semn de unitate dialectală cu Rușii, pe când în faptă Rușii, precum am văđut, n'au avut de loc a face nici cu Bulgarii, nici cu Serbi. Inșă accentuația românescă n'a putut să distrugă peste tot la Serbi și la Bulgari cele două sisteme anteriore, astu-fel că sistema penultimară, cea polonă, se mai recunōce până astăđi la Bulgari, iar sistema primară, cea bohemă, se mai recunōce până astăđi la Serbi. Și iată cum:

1. Unele sub-dialecte bulgare, bună-ōră Zagoricenii și Costurenii,

accentuează tot-d'a-una pe penultima întocmai ca Polonii: *édno*, *mòmče*, *rákă*, *ženă*, *dète*, *òvčar*, *ùmrel*, *galèno*, *četiri*, *zatvorèni*, *napravila*, *mesečina*, *babičkă*, *golèmo*, *kraliță* etc. etc., mutându accentulū în flexiune iarăși întocmai ca Polonii, de exemplu: din *òvčar* «ciobanū» *ovčàrkă* «ciobancă» = polonesce din «*òwczarz* — *owczarka*» (Tzonev, *Za udarenieto v bălgarski ezik*, în *Sbornik t. 6*, Sofia 1891, p. 23.)

2. La Serbī, sdruncinându-se accentuațiunea bohemă prin înrîurirea substratului românescū, a rămasū totuși tendința de a accentă pe cât se pôte mai sus, astū-felū că la auđū se pare ca și când accentulū ar fi totū-d'a-una pe prima silabă. Din acéstă causă, ca o dovadă de tendința cea generală, când unū nume se construesce cu o prepozițiune, numele pôte să devină atonicū, urcându-se accentulū pe prepozițiune, bună-óră: *nà ranu*, *nà vodu*, *prèko brda* etc. (Miklosich, *Lautl. I*, 320), întocmai ca bohemescce: *òb den*, *pòd nohou* etc., ceea ce la nume disilabice saū polisilabice e peste puțină în cele-lalte dialecte slavice.

Cunoscutulū profesorū dela Belgradū, d-lū Stoian Boškovič, actua-lulū ministru alū Serbiei în România, mī-a observatū într'o ți că din toți străinii, Slavī și ne-Slavī, Bohemiī sunt aceia cari învață mai lesne și vorbescū mai bine serbesce. Și nu e de mirare, de vreme ce numai pe Bohemī nu-ī pôte încurca vocala *r*, cantitatea prosodică și accentuațiunea sêrbescă.

În acestū chipū băgarea Sêrbilorū și Bulgarilorū în unitatea ru-teno-rusă a fostū până acum ca unū felū de ilusiune optică, datorită împrejurării că Rușii, Serbiī și Bulgariī aū același alfabetū și aceeași limbă bisericescă.

Limba bisericescă mai cu deosebire, adecă vechea bulgară, a scrvitū a formă limba rusescă cea literară, dându-ī unū aspectū fórte depărtatū de graiulū rusescū poporanū și apropiând'o într'unū modū artificialū de graiurile slavice transdanubiane; și aceeași limbă bisericescă a fostū în cursū de secolī limba oficială și literară a Sêrbilorū, astū-felū că — la prima vedere — rusesce, serbesce și bul-

găresce se pare a fi mai-mai totu una, deși în realitate aceste trei graiuri aparțin la trei unități dialectale diferite.

Prin fonetism, până și prin accentuațiune, întru cât nu s'a amestecat în ele substratul colu românesc, bulgara este un vechiu dialectu polon, serba un vechiu dialectu bohemu.

La Bulgari, fără îndoială, înriurirea românescă se resimte mai puternic decât la Sêrbi, ceea ce însemnăză una din trei:

1. Saă că stratul serbesc a fost, în provinciile pe cari le-a ocupat, mai numeros decât stratul bulgar în cele-lalte provincii;

2. Saă că Meso-Latiniă a fost mai compactă și mai energică sub Bulgari decât Iliro-Latiniă sub Sêrbi;

3. Saă că Serbi n'a încetat multu timp de a fi în contact cu dialectele cele înrudite dela Iliria în sus până la Bohemia, pe când Bulgari s'a vedit de odată despărțit de trunchiul Polonilor, așa că cei dintâi a putut să resiste mai bine decât cei-lalți acțiunii substratului românesc.

Câte trele cauzele a putut să concurgă la producerea efectului; cauza a treia însă ni se pare a fi fost cea mai decisivă: grabnica isolare a Bulgarilor de elementul polon și prelungita comunitate a Sêrbilor cu elementul Bohem.

Indată după trecerea și așezarea Slavinelor peste Dunăre, fosomele lor locuințe dintre Olt și Nistru a fost ocupate de cătră porțiunea cea mai apusă a Anșilor, anume de cătră Ruteni, cari s'a grăbit a apuca Moldova, unde a și rămas în cursu de mai mulți secol, luptându-se saă înfrățindu-se acolo cu Pecenegii, cu Cumani, apoi cu Români. Pe lângă Ruteni, cată să fi fost și stolar de vechi vecini ai Polonilor Litvani, polonesce «Litva», unu nemi multu mai sêlbatic decât Slavi și a căroră atingere de atunci cu Români, deși foarte scurtă, totuși ne-a lăsat o amintire supărăciasă în cuvintul «litfă» saă «liftă»: «litfă rea», «liftă spurcală». Acastă «litfă» saă «liftă» la Moldoveni și la Munteni nu se pôte trage decât numai din acea epocă, de ore-ce cu Litvania propriu dîșă

Româniî dela Dunăre n'aŭ fostŭ nici odată în vecinătate. Prin Ruteniî dar și prin cei-lalți, continuitatea între Slaviniî, adecă vechiî Bulgarî, și între Poloniî a fostŭ astŭ-felŭ ruptă pentru totŭ-d'a-una. Substratulŭ românescŭ a pututŭ să lucreze fără nici o pedică asupra stratulŭ bulgărescŭ, și a lucratŭ atât de vigurosŭ, încât nu numai a modificatŭ gramatica și a sguditŭ accentuațiunea, dar încă a transmisŭ Bulgarilorŭ trăsurile cele mai caracteristice ale vocalismulŭ românescŭ: pe *ea*, pe *oa* și pe vocala obscură mobilă. Despre *ea* și *oa* la Bulgarî noi nu vomŭ vorbi aci; despre vocala obscură mobilă vomŭ constata numai că Bulgariî, întocmai ca Româniî și contra tuturorŭ legilorŭ foneticeî slavice, lasă pe *a* a trece în *ă* de câte ori *a* perde accentulŭ: *slătka* și *slătka*, ca la noi *bărbă* și *bărbătă*.

Incepëndŭ de pe la finea secolulŭ VII și până pe la începutulŭ secolulŭ X, adecă într'unŭ intervalŭ de celŭ puținŭ două sute de ani, s'aŭ cristalisatŭ naționalitatea polono-română a Bulgarilorŭ și naționalitatea bohemo-română a Sêrbilorŭ, deja după ce se tradusese Sânta Scriptură în vechea bulgară, de vreme ce în limba acelei traduceri nu se recunósce încă puternica lucrare a substratulŭ românescŭ asupra stratulŭ slavice. În acestŭ intervalŭ de timpŭ, la finea secolulŭ IX, cade năvălirea Ungurilorŭ în Pannonia, — unŭ evenimentŭ care a datŭ nascere Moravo-Românilorŭ pe de-o-parte, pe de alta Macedo-Românilorŭ și Istriano-Românilorŭ.

Noi înlăturămŭ cu totulŭ pe făimosulŭ *Notarius anonymus Be-lae regis* și cele-lalte fântâni, în cari se afirmă că Maghiariî la intrarea lorŭ în Pannonia aŭ găsitŭ acolo pe Slavi, mai corectŭ pe Sloveni, și pe Români. Acele fântâni potŭ fi criticate, potŭ fi bănuite, potŭ fi spulberate, potŭ fi hunfalvisate, — puținŭ ne pasă. Ca punctŭ de plecare nouă ne ajunge unŭ textŭ istoricŭ mai pe sus de tóte texturile: existența Românilorŭ în Moravia. Este unŭ textŭ, pe care o mie de Rösleri nu vorŭ fi în stare să-lŭ rēstórne, și nici măcarŭ să-lŭ restălmăcēsă în felulŭ lorŭ. Acei Români cum

óre ar fi pututŭ ei să nimerescă în Moravia, dacă nu i-ar fi împinsŭ într'acolo din Pannonia năvălirea Ungurilor?

Astădŭi, în urma cercetărilorŭ lui Miklosich și ale lui Bartoš (Moravské Valašsko, în Osvĕta, 1880, p. 369—386), nimenea nu se mai îndoesce că Valachiŭ din Moravia sunt adevĕrați Români, cu desĕvĕrșire slavisați de nu se mai scie de când, dar mai păstrândŭ încă multe cuvinte românesce, unele sub forma românescă cea mai veche, de exemplu «glag = chiagŭ,» din latinulŭ rusticŭ «clagum = coagulum,» cu nemuiarea lui *cl* în *chŭ*, saŭ «merenda = merindă,» latinulŭ «merenda,» cu netrecerea lui *e* în *i*. Moravo-Româniŭ aŭ conservatŭ chiar unele vorbe romanice dispărute din graiulŭ românescŭ, bună-óră «tropa» = francesulŭ «troupe» = spaniolulŭ «tropa». Unŭ Moravo-românŭ, Beneš Kulda, a publicatŭ în douĕ tomuri basmele româno-morave (Moravské národní pohádky, Praha, 1874—75), în cari cetitorulŭ se isbesce mereŭ de asemeni românisme. Epoca slavisării acestorŭ Români din Moravia este așa de veche, încât nici unŭ documentŭ moravŭ nu-i deosebesce de cei-lalți Slavi de acolo. În actele morave din secolulŭ XI abia se mai găsescŭ câte-va nume personale românesce, precum «Crisan,» «Bukan filius Neg» și «Kokor» într'unŭ actŭ din 1052 (Boczek, Cod. Morav. I, 125), cari însă nici acelea nu sunt pe deplinŭ sigure. Așezarea dar a acelorŭ Români în Moravia trebue urcată cu vr'o doi secolŭ mai sus, întâlnindu-se astŭ-felŭ din punctŭ în punctŭ cu năvălirea Ungurilor în Pannonia.

Năvălindŭ în Pannonia despre nordŭ și orientŭ, Unguriŭ aŭ trebuitŭ firesce să împingă pe Româniŭ de acolo în cele douĕ direcțiuni opuse puncturilorŭ de intrare, adecă spre occidentŭ și spre sudŭ. Spre occidentŭ aŭ fostŭ împinși Româniŭ pe cari îi găsimŭ apoi în Moravia, cu totulŭ despărțiți de restulŭ Românimii și slavisați fără nici o greutate; spre sudŭ, adecă peste Dunăre, aŭ fostŭ împinse alte cete de Români, din cari uniŭ, cei din Bosnia mai alesŭ, și-aŭ păstratŭ multŭ timpŭ naționalitatea și s'aŭ serbisatŭ d'abia după secolulŭ XV (Miklosich, Wander. d. Rumunen, 3—6), alții — Istriano-

Româniî—au nemeritŭ tocmai pe la Triestŭ, unde au pututŭ sŭ re-siste bine-reŭ serbisŕrii, mulŭumitŭ stŕpŕnirii italiene de acolo; ũn fine o sŕmŕ, numŕrulŭ celŭ mai mare, trecŕndŭ prin elementulŭ sŕrbescŭ ŕi prin celŭ bulgŕrescŭ, s'au strŕcuratŭ ũn Macedonia, ũn Epirŭ ŕi ũn Tesalia, unde nu s'au desnaŕionalizatŭ din cauzŭ cŕ acolo se ũncepuse deja lupta ũntre Greci ŕi ũntre Slavi, astŭ-felŭ cŕ nici Grecii nu mai erau tari, nici Slavii nu se ũntŕriserŕ ũncŕ. Profitŕndŭ de acestŭ antagonismŭ, Romŕniî sciurŭ cu dibŕcie a se ũnsoŕi: cŕnd cu Grecii contra Slavilorŭ, cŕnd cu Slavii contra Grecilorŭ, cŕutŕndŭ mai pre sus de tŕte a se consolidŕ ei ũnŕiŕi, iar dupŕ ce se consolidŕŕ, peste vr'o doi secolŭ ŕi mai bine, ei au isbititŭ a fundŕ imperiulŭ romŕno-bulgarŭ alŭ Asanilorŭ.

Aŕa dar nŕscerea Macedo-Romŕnilorŭ, a Istriano-Romŕnilorŭ ŕi a Moravo-Romŕnilorŭ datŕzŕ de o potrivŕ din secolulŭ X, nefiindŭ ei toŕi altŭ ceva decŕt nisce Daco-Romŕni ũmpinŕi din Pannonia spre sudŭ ŕi spre apusŭ prin nŕvŕlirea maghiarŕ. Tocmai acŕsta rezultŕ ŕi din cronica rusŕcŕ a lui Nestorŭ, scriitorŭ din secolulŭ XI, care ŕice sub anii 886—898 (ed. Miklosich p. 12): «au trecutŭ cŕlŕngŕ Kiew Ungurii, pe dŕlulŭ ce se numesce celŭ ungurescŭ, ŕi cŕajungŕndŭ la Nipru au aŕezatŭ corturile lorŭ, cŕci umblŕ ŕi ei cŕcu corturi ca Cumanii, ŕi venindŭ din pŕrŕile rŕsŕritului s'au re-peŕitŭ peste munŕi mari ŕi au ũnceputŭ a face resboiŭ cu Romŕniî cŕi cu Slovenii cari locuiaŭ acolo, fiindŭ-cŕ dintŕiulŭ locuiserŕ cŕacolo Slovenii, apoi Romŕniî au cuprinsŭ pŕmŕntulŭ Slovenilorŭ, cŕde aci Ungurii au gonitŭ pe Romŕni ŕi au rŕmasŭ cu cŕSlovenii, pe cari i-au supusŭ, ŕi de atunci se chiamŕ ŕŕera-Ungurŕcŕ, ŕi au ũnceputŭ Ungurii a face rŕsboiŭ Grecilorŭ, cŕpredŕndŭ Tracia ŕi Macedonia pŕnŕ la Tesalonica, ŕi au ũnceputŭ cŕa face rŕsboiŭ cu Moravii ŕi cu Bohemii . . .» ũn acestŭ preŕiosŭ textŭ nu numai se constatŕ cŕ Ungurii au gŕsitŭ pe Romŕni ũn Pannonia: «poŕŕaŕa voievati na ŕivuŕŕŕaia tu Vlahy» ŕi cŕ ũ-au alun-gatŭ de acolo: «Ugri prognaŕa Vlahy i naslŕdiŕa zemliu,» dar se mai constatŕ totŭ-odatŕ cŕ miŕcarea cea centrifugŕ a Ungurilorŭ s'a fŕcutŭ anume ũn cele douŕ direcŕiuni: spre sudŭ cŕtre Balcani ŕi

spre apusă către Moravia: prima mișcare ne-a explicatŭ deja mai sus originea Românilorŭ transdanubiani de astăđi, iar a doua mișcare pe aceea a Moravo-Românilorŭ.

În cronica lui Nestorŭ trebuie despărțită cu stăruință partea cea dela începutŭ, în care nu se află nici o indicațiune cronologică, de partea cea următoare, unde evenimentele sunt înșirate anŭ după anŭ, anume de la anulŭ 852 încóce. Prima parte, o stângace țesetură de legende, n'are aprópe nici o valóre istorică. Acolo, bună-óră, Nestorŭ ne spune dintăi că «Vlachii» aŭ alungatŭ pe toți Slavii din regiunea Dunării, făcându-i să plece spre nordŭ; apoi mai jos ne povesteste că apostolulŭ Andreiŭ a găsitŭ pe Slavi tocmai la Novgorodŭ, de unde resultă că acea alungare a tuturorŭ Slavilorŭ din regiunea Dunării se întemplantase cu multŭ timpŭ înainte de Cristŭ, de vreme ce pe timpulŭ apostolilorŭ ei erau deja așezați la Novgorodŭ, iar prin urmare numele «Vlachilorŭ» nu se mai póte aplica nici chiar la vechii Romani, astŭ-felŭ că școla lui Schaffarik se vedŭ silită a preface pe acei «Vlachii» în Galii și a născoci o fantasma-gorie a unorŭ lupte preistorice între Slavi și Celți. Încă odată, prima parte a croniceii lui Nestorŭ e aprópe o galimatie. Cu totulŭ altŭ ceva este partea cea cronologică. Aci călugărulŭ dela Kiew, înșirândŭ lucruri apropiate de timpulŭ sŕu și despre cari elŭ avea informațiuni precise, devine unulŭ din isvórele cele mai prețioase pentru istoria medievală a Europei orientale. De acéstă natură este și relațiunea de mai sus a lui Nestorŭ despre mersulŭ Ungurilorŭ pe lângă Kiew, despre trecerea lorŭ prin Carpați, despre intrarea în Pannonia, despre lupta cu Slovenii și cu Români, despre gonirea Românilorŭ. Acéstă relațiune resistă orî-cărei restălmăcirii rösleriane.

Primulŭ textŭ, care menționează pe Macedo-Români, este din anulŭ 976, adecă numai vr'o opt-deci de ani după năvălirea Ungurilorŭ în Pannonia. Acelŭ textŭ se cuprinde anume la Bizantinulŭ Kedrenos (II, 435) și ne spune, că atunci unŭ principe bulgarŭ a fostŭ ucisŭ de «nesce drumășii români»: „παρά τωνων Βλάχων ὁ δειτῶν“. Români cci fugăriți din Pannonia nu erau încă așezați nicăiri în-

tr'unū modū statornicū, ci alcătuiaū d'o-cam-dată cete de bejenari fără adăpostū.

Peste unū secolū lucrurile se schimbă. La Bizantinulū Kekau-
menos, scriitorū de pe la 1070, alū căruia textū s'a descoperitū
abia de vr'o Țece anī, ne întimpină următorulū pasagiū:

*Παραγγέλλω δὲ ὑμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὑμῶν
τοῦτο· ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Βλάχων γένος
ἰπιστιόν τε παντελῶς (ἔστι) καὶ διεσ-
τραμμένον, μήτε εἰς Θεὸν ἔχον πίστιν
δοθῆν μήτε εἰς βασιλέα μήτε εἰς συγ-
γενῆ, ἢ φίλον, ἀλλὰ ἀγωνιζόμενον πάν-
τας καταπραγματεύεσθαι· ψεύδεται δὲ
πολλὰ καὶ κλέπτει πάντ' ὀμνύμενον
καθ' ἑκάστην ὄρκους φορικωδεστάτους πρὸς
τοὺς ἑαυτοῦ φίλους καὶ ἀθετοῦν ἑαδίως·
ποιοῦντες ἀδελφοποιήσεις καὶ συντεκ-
νίας καὶ σοφιζόμενοι διὰ τούτων ἀπα-
τᾶν τοὺς ἀπλοустέρους· οὐδέποτε δὲ
ἐφύλαξεν πίστιν πρὸς τινα, οὐδὲ πρὸς
τοὺς ἀρχαιοτέρους βασιλεῖς τῶν Ῥω-
μαίων. Πολεμηθέντες παρὰ τοῦ βασι-
λέως Τραϊανοῦ καὶ παντελῶς ἐκτριβέν-
τες ἐάλωσαν, καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν
Λεκεβάλου ἀποσφαγέντος καὶ εἴην κεφα-
λὴν ἐπὶ δόρατος ἀνασθηθέντος ἐν μέσῃ
τῇ πόλει Ῥωμαίων. Οἳτοι γὰρ εἰσὶν οἱ
λεγόμενοι Λάκοι καὶ Βέσσοι; ἔκον δὲ
πρότερον πλησίον τοῦ Λανουβίου ποτα-
μοῦ καὶ τοῦ Σάου, ὃν νῦν ποταμὸν Σά-
βαν καλοῦμεν, ἐνθα Σέρβοι ἀγτίως οἰ-
κοῦσιν, ἐν ὄχυροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις.
Τούτοις θαρροῦντες ὑπεκρίνοντο ἀγά-
πην καὶ δοῦλωσιν πρὸς τοὺς ἀρχαιοτέ-
ρους βασιλεῖς καὶ ἐξερχόμενοι τῶν ὀχυ-
ρωμάτων ἐληΐζοντο τὰς χώρας τῶν Ῥω-
μαίων ὄθεν ἀγανακτήσαντες κατ' αὐ-
τῶν, ὡς εἴρηται, διέφθειραν αὐτοὺς. Οἱ*

Să sciți dela mine, voi și ai voștri,
că alū Vlachelorū nēmū e necre-
dinciosū la culme și stricatū, nicī luī
DumneȚeū ținēndū credinȚă drōptă,
nicī împēratulū, nicī rudei saū ami-
culū, ci silindu-se a-ī amăgi pe toți.
Mari minciunoși și tâlharī vestiți, ei
sunt pururea gata a jurā prietenilorū
cele mai grozave jurăminte, și a le
călcā apoi cu ușurinȚă, făcēndū frăȚii
de cruce și cumetrii, meșteri de a
înșelā prin ele pe cei proști. Nicī o
dată n'ău fostū ei cui-va cu credinȚă,
nicī chiar vechilorū împērași ai Ro-
manilorū. Impēratulū Traianū îi ata-
case, ī-a strivitū de totū și ī-a robitū,
ucidēndū pe împēratulū lorū Dece-
balū, alū căruia capū a fostū înșiftū
într'o suliȚă în mijloculū orașului
Roma. Ei sunt așa numiți Daci și
Bessi. De 'ntāi locuierā *în veci-
nătatea Dunării și a fluviului Saū*
*numitū astăȚi Sava, unde acum lo-
cuescū Serbiū*, în locuri tari, grele
de străbătutū, pe cari rezemāndu-se,
făȚariaū iubire și supunere cātrā ve-
chiū împērași, pe cānd din întāririle
lorū nāvāliaū și pustiaū provinciile
Romanilorū, încāt aceștia, perȚēndū
răbdarea, precum am spus'o, ī-aū
strivitū. Atunci *fuginȚū de acolo*,
ei s'ău rēspānditū în totū Epirulū

καὶ ἐξεληθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἔτι Macedonia, cei mai mulți s'au așe-
 ἐν πάσῃ τῇ Ἠπειρῷ καὶ Μακεδονίᾳ, zată în Elada....
 οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ὤκησαν τὴν Ἐλ-
 λάδα.... (1)

În acestu pasagiū, este o parte pe care Kekaumenos a luat'o din lecturile sale clasice, bună-óră despre Bessi din Strabono (VII, 5 § 12) și despre lupta lui Traianū cu Decebalū din Dione Cassiū (ed. Gros, IX, 419); este o parte însă, în privința căreia elū nu putea să aibă decât informațiunii personale, și anume:

1. în secolulū XI Româniī locuiaū în Epirū, în Macedonia, și forte mulți în Elada;
2. acei Româniī sciaū să amețescă și să înșele prin viclenie pe toți dușmaniī lorū;
3. ei veniră acolo, fugindū dintr'o regiune învecinată cu rîulū Sava, adecă nu din Dacia, ci din Pannonia.

De cătră cine fuseseră alungați Româniī din Pannonia? Acésta Kekaumenos n'o scia, și de aceea elū o atribue într'unū modū vagū «vechilorū împărați», cădëndū astū-felū în douē nepotrivelī:

1. ar fi fostū ābsurdū ca «vechiī împărați» să fugărescă pe Româniī din Pannonia tocmai în interiorulū imperiulū, adecă să-i adăpostescă în locū de a-i goni;
 2. din cauza acelei fugărirī Româniī veniseră a se așezā pēnā în Elada, unde iarășī ar fi absurdū de a-i căută sub «vechiī împărați».
- Pasagiulū din Kekaumenos se pôte înțelege pe deplinū numai întregindu-se prin cronica lui Nestorū: invasiunea maghiară a fostū acea care alungase pe Româniī din Pannonia.

Tuturorū istoricilorū noștri a rămasū necunoscutū unū prețiosū chrisovū dela împăratulū bizantinū Basiliū Bulgaroctonulū, care—după ce nimicise primulū imperiū bulgărescū—ne spune în anulū 1020 că «în întréga Bulgaria se află împrăștiați Româniī, iar lângă rîlū «Var-

(1) Vasilievski, Событы и рассказы византийскаго времени XI века, Petersburg 1881, pag. 106—2, 169.

«dari», adecă în Rumelia, locuescū o sémă de Ungurī»: τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλγαρίαν Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρδάριον Τούρκων. (Голубинский, Исторія церквей, Москва 1871 p. 263).

Acei Români din 1020 nu erau Meso-Latiniī cei găsiți de Slaviniī în Balcani în secolulū VII și dispăruți apoi prin amestecū cu dînșiī, ci erau Româniī cei alungați de cătră Ungurī din Pannonia pe la 900 — 950, pe cari gonindu-ī Maghiariī, „Τούρκοι“ în cronicelē bizantine, o sémă din acești Maghiariī aū remasū și ei în Rumelia.

Mențiunea Ungurilorū la unū locū cu Româniī în chrisovulū împēratulū Basiliū Bulgaroctonulū e fōrte caracteristică. Pretinde-va unū Hunfalvy, pentru a nu-și perde procesulū cu Româniī, cum că și acei Ungurī locuiaū peste Dunăre totū din epoca lui Aurelianū, ca și colonia cea unгурescă de lângă Ochrida, pe care o mențiōneză Anna Comnena; οἱ περὶ τὴν Ἀχρίδα οἰκοῦντες Τούρκοι?

Despre acești Ungurī vorbesce și Anonimulū regelū Bela, când ne spune că în invasiunea peste Dunăre, perđēndū pe căpitanulū lorū, ei din prostie nu s'aū mai întorsū în Ungaria: «stultus populus, quia mortuo domino suo viam non dilexit redire ad patriam suam.» Dînșiī aū rēmasū dincolo de Balcani din prostie, fie și așa, de óre-ce nu avemū nici o probă contrarie; Româniī însă, alungați din Pannonia de némulū acestū «stultus populus», aū trebuitū să rēmână peste Dunăre de nevoe.

Năvălirea Ungurilorū a avutū o importanță extremă pentru istoria Peninsulei Balcanice în véculū de mijlocū. Pe Rōmâniī din Dacia, tari prin cetatea munșilorū, Arpadū și urmașiī sēi n'aū fostū în stare să-ī sfārame saū să-ī gonescă, ci chiar din contra aū fostū aprópe tot-d'a-una bātuți de dînșiī; pe Româniī însă cei de pe șesulū Pannoniei, rēū adăpostiți și póte și rēū organizați, Maghiariī i-aū alungatū, și de aci următórele douē consecințe:

dintâi, către naționalitatea serbă, plămădită din amesteculū Bohemilorū cu Iliro-Latiniī, s'a mai altoitū acuma unū elementū dacolatiniū, de astă dată nu ca substratū, ci numai ca accidentū, dar accidentū fōrte însemnatū prin înrudirea sa cu substratulū;

alū doilea, s'a născutū naționalitatea macedo-română, care în

cursu de vr'o doue sute de ani, dela secolul X pãna la secolul XII, n'a incetatũ de a se totũ lãŃi, de o parte pãna la pólele Balcanilorũ, de alta pãna la nordulũ Eladei.

Calea fiindũ odatã deschisã, din când în când puteau a se mai adãuga cãtre acei Macedo-Romãni cete noue de Romãni din Dacia, sau din cei eŃiŃi cu dînŃii totũ din Pannonia Ńi cari se opriserã printre Serbi.

Sã nu fi fostũ nãvãlirea Ungurilorũ, nu s'ar fi nãscutũ acelũ puternicũ imperiũ romãno-bulgarũ alũ lui IoniŃã Asenũ, care dete BizanŃiului prima adevãratã loviturã de mórte.

Când alãturẽzã cine-va dialectulũ daco-romãnũ sau alũ *Romãnilorũ* propriũ ŃiŃi cu dialectulũ macedo-romãnũ alũ *Armãnilorũ* Ńi cu celũ istriano-romãnũ alũ *Rumerilorũ*, nu póte sã nu constate urmãtorele:

1. Aceste trei dialecte diferã între ele mai puŃinũ decãt dialectele provinciale din Italia Ńi din FranŃa, iar prin urmare e peste putinŃã ca rumperea continuitãŃii între ele sã fie veche. SeparãŃiunea s'a operatũ fórte târŃiũ, dupã ce totalitatea unei singure limbĩ romãnescĩ fusese deja pe deplinũ formatã, crescutã Ńi consolidatã, ceea ce s'a întimplatũ anume între secolii III—IX, în cursũ de Ńese sute de ani, în Ńera unde Traianũ iŃi pusese piciorulũ trecẽndũ podulũ dela Severinũ Ńi de unde apoi elementulũ romãnescũ s'a întinsũ treptatũ în Ardélũ, în Banatũ, în Pannonia.

2. Dialectulũ daco-romãnũ presintã o dezvoltare liniŃtitã organicã, în care nu ne întimpinã contrastulũ între unũ prea mare conservatismũ pe de o parte Ńi între o prea mare desfigurare pe de alta, ca la Macedo-Romãni Ńi cu atãtũ mai multũ la Istriano-Romãni. Unũ asemenea contrastũ este rezultatulũ unei sguuirĩ. Orice sguuire disequilibrezã. Dialectulũ macedo-romãnũ Ńi celũ istriano-romãnũ s'au sdruncinatũ prin colindãrile lorũ, pe când celũ daco-romãnũ s'a miŃcatũ simetricese, rãmãnẽndũ nestrãmutatũ în aceleaŃi condiŃiuni teritoriale, climaterice Ńi etnice.

Fãmósa teorie a lui Rösler este o ipotesã anti-linguisticã Ńi anti-

istorică totŭ-odată. Anti-linguistică, de vreme ce ea se întemeiază pe absoluta nescire a legilorŭ de formațiunea dialectelorŭ. Anti-istorică, fiindŭ-că ea uită în genere că popórele din véculŭ de mijlocŭ se împingeaŭ dela nordŭ spre sudŭ, nici odată dela sudŭ spre nordŭ, și uită în specie că Româniŭ eraŭ atunci ciobani, iar migrațiunile ciobanilorŭ sunt tot-d'a-una iarăși dela nordŭ spre sudŭ, nici-odată dela sudŭ spre nordŭ.

Când e vorba de începutulŭ popórelorŭ și de epoce întunecóse din viața lorŭ, orŭ-ce studiŭ exclusivŭ istoricŭ duce la încheeri greșite; la încheeri greșite, nu mai puținŭ, duce orŭ-ce studiŭ exclusivŭ lingvisticŭ. Pentru a nemeri adevérulŭ, saŭ încaŭ a ne apropia de adevérŭ, trebuie neapératŭ unŭ studiŭ paralelŭ istorico-lingvisticŭ. Când unŭ textŭ istoricŭ se întăresce printr'unŭ faptŭ lingvisticŭ saŭ vice-versa, ambele urmárite pe o cale strânsŭ metodică, atunci și numai atunci adevérulŭ e găsitŭ.

Isprăvindŭ, mă întrebŭ acuma: isbutit'am óre a limpeđi problemele cele mari, puse în capulŭ studiului de față?

Primulŭ stratŭ etnicŭ cunoscutŭ alŭ Peninsulei Balcanice întregi aŭ fostŭ Pelasgiŭ, o ginte ne-semitică și ne-indo-europee, séménândŭ la apucăturŭ mai alesŭ cu vechii Egipteni.

Peste substratulŭ pelasgicŭ, amestecându-se cu elŭ, s'aŭ așezatŭ, cu vr'o 2000 de ani înainte de Cristŭ, douė ginți indo-europee deosebite: Eleniŭ și Traciŭ.

Grecii de astăđi, cu tóte ingredientele străine primite în cursulŭ vécurilorŭ, sunt o continuitate directă a anticilorŭ Eleni; iar o continuitate directă a anticilorŭ Traci sunt Albanesiŭ de astăđi, cari însă represintă numai unulŭ din numérosele dialecte tracice.

Afară de Albanesi, toți cei-lalți Traci, împărțiți într'o mulțime de popóre mari și mici, aŭ fostŭ desnaționalizați sub dominațiunea romană, și anume Traciŭ cei sudici, dela Balcani în jos până la Elada, aŭ fostŭ grecisați, Traciŭ cei nordici aŭ fostŭ latinisați.

Latinisarea Tracilorŭ nordici, făptuită între secolii III — VI, a

produsă trei dialecte traco-latine: dialectul meso-latină între Dunăre și între Balcani, dialectul iliro-latină între Balcani și între Adriatica, dialectul daco-latină în Carpați.

În secolul VII, aprópe în același timp un popor slavice de ramura polonă s'a așezat peste Meso-Latină, cu cari amestecându-se, a dat naștere națiunii româno-slavice numite mai târziu Bulgari, iar un popor slavice de ramura bohemă s'a așezat peste Iliro-Latină, cu cari amestecându-se, a dat naștere némului româno-slavice alú Serbilor.

Înainte și în totú timpulú acelorú mișcări polono-boheme, Daco-Latinii locuia netulburați în Oltenia, în Banat și într'o parte a Ardélului, de unde cu încetulú își întinseră crengile asupra Pannoniei, pe când în Moldova și până la Oltú se învêrtia — parte Tătari, parte Slavii — Pecenegii, Comanii, Rutenii și chiar Litvanii.

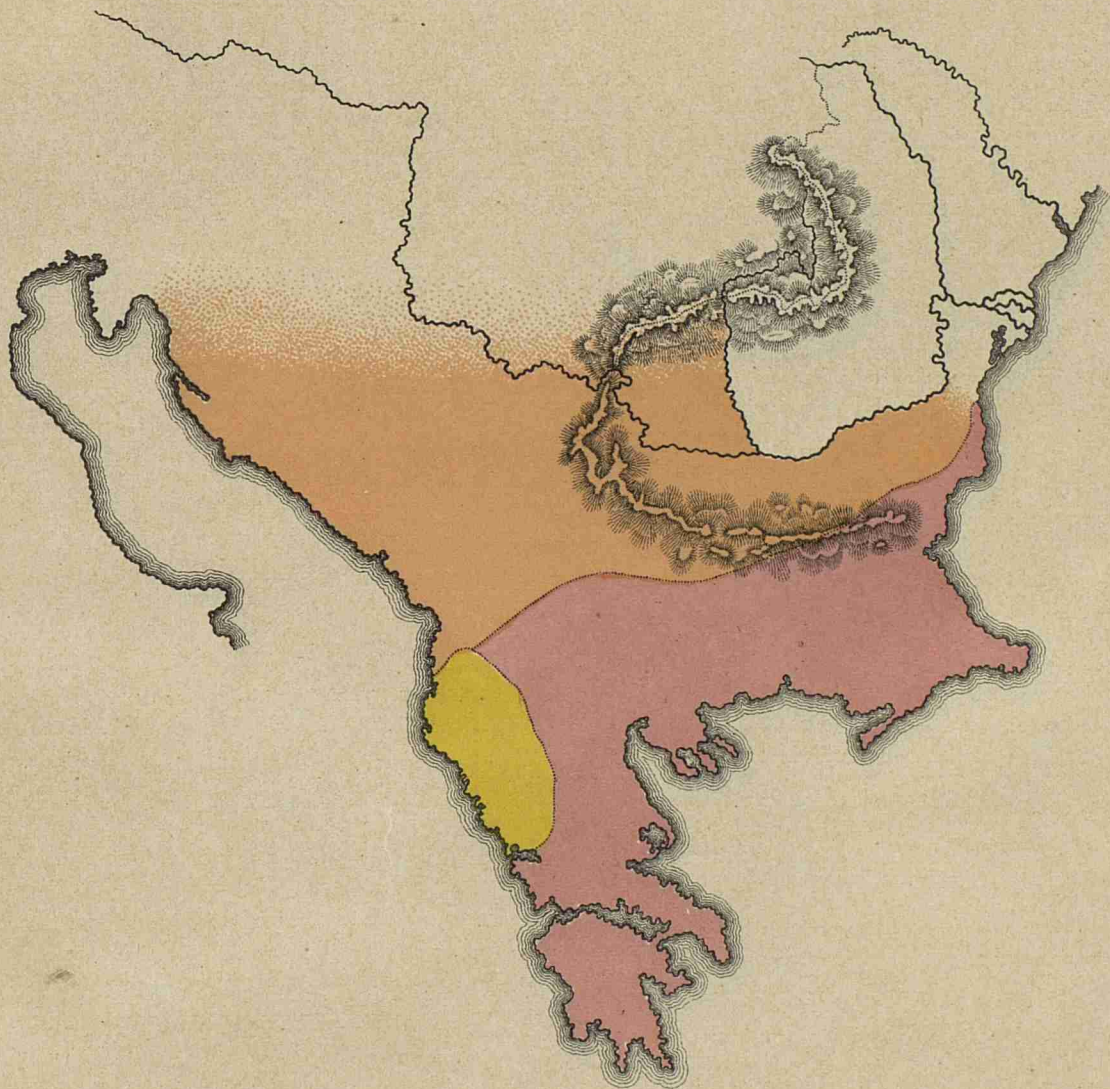
Năvălirea Ungurilor în secolul X n'a pututú să nimicéscă saú să alunge pe Români cei din părțile Daciei propriú díse, dar a reușitú să împingă o sémă de Români din Pannonia spre Moravia, unde ei n'aú întârziatú a fi slavisați, iar pe cei-lalți Români totú din Pannonia i-a gonitú peste Dunăre, unde dinșii parte s'aú slavisatú, parte s'aú păstratú în Istria, partea cea mai mare a alcătuitú simburile Macedo-Românilorú de astăzi.

În acestú modú, după secolul X, afară de Daco-Latinii cei vechi rēmași în Carpați, cari aú păstratú numele de *Români*, menționatú deja la Iornande, s'aú ivitú douē odrasle ale lorú peste Dunăre: *Armâni* la sud de Balcani și *Rumerii* lângă Triest.

Sunt acum trei-đeci de ani și mai bine de când, printr'o monografiă despre *Io* în titlulú Domnilorú români și bulgari și printr'unú studiu intitulatú «*Perit'aú Dacii?*» eú începusemú unú șirú ne'ntreruptú de cercetări analitice asupra istoriei române. Lucrarea de față, o scurtă sintesă a acelei lungi analize, este ultimulú cuvintú alú meu asupra unorú mărețe nedumeriri, cari m'aú sbuciumatú peste unú pătrarú de secolú. Căutândú totú-deauna adevêrulú numai pentru adevêrú, fără nici unú folosú egoistú și fără nici o

tendință șovinistă, sunt fericitū de a constata că nu m'am contradisū nici-odată în trāsurile cele fundamentale, deși m'ă plăcutū totū-d'a-una a mē completa și une-orī a mē rectifica eū însu-mī în amērunte. Dar fericirea mea cea mai mare este, că rezultatulū definitivū alū munciī mele nu împinge la desbinare, ci îndemnă la înfrățire. Tóte popórele balcanice, Romāniī, Greciī, Albanesiī, Sērbii și Bulgariī, ne aparū acum ca o singură familiă strīnsū înrudită, ca unū *ομπόσιον* de frați, de verī și de cumnați.

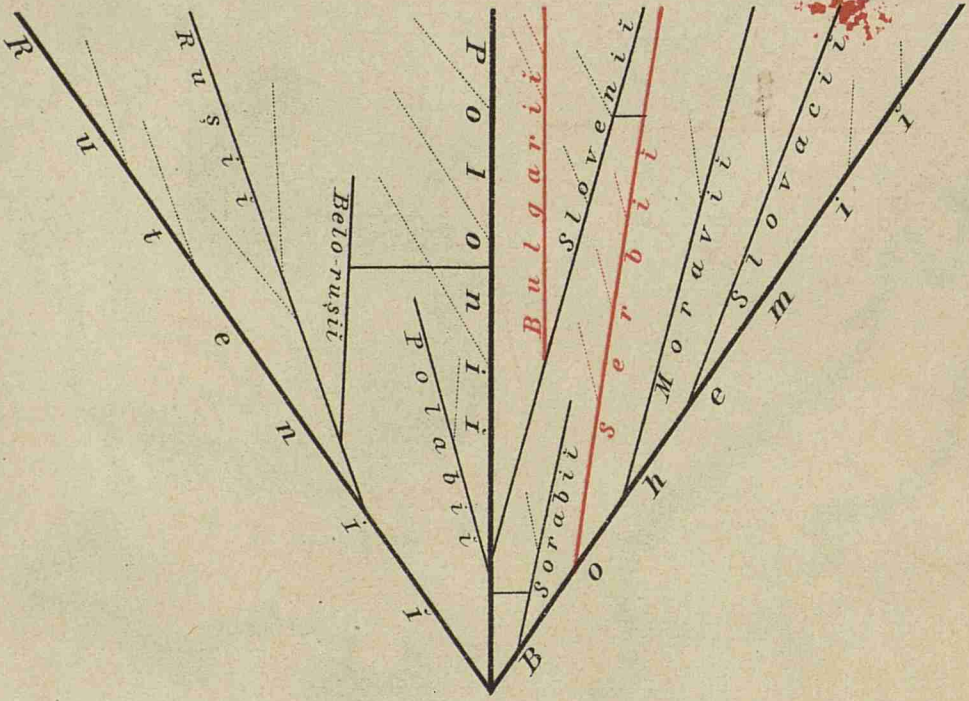

*Peninsula Balcanică între
secolii III-VII.*

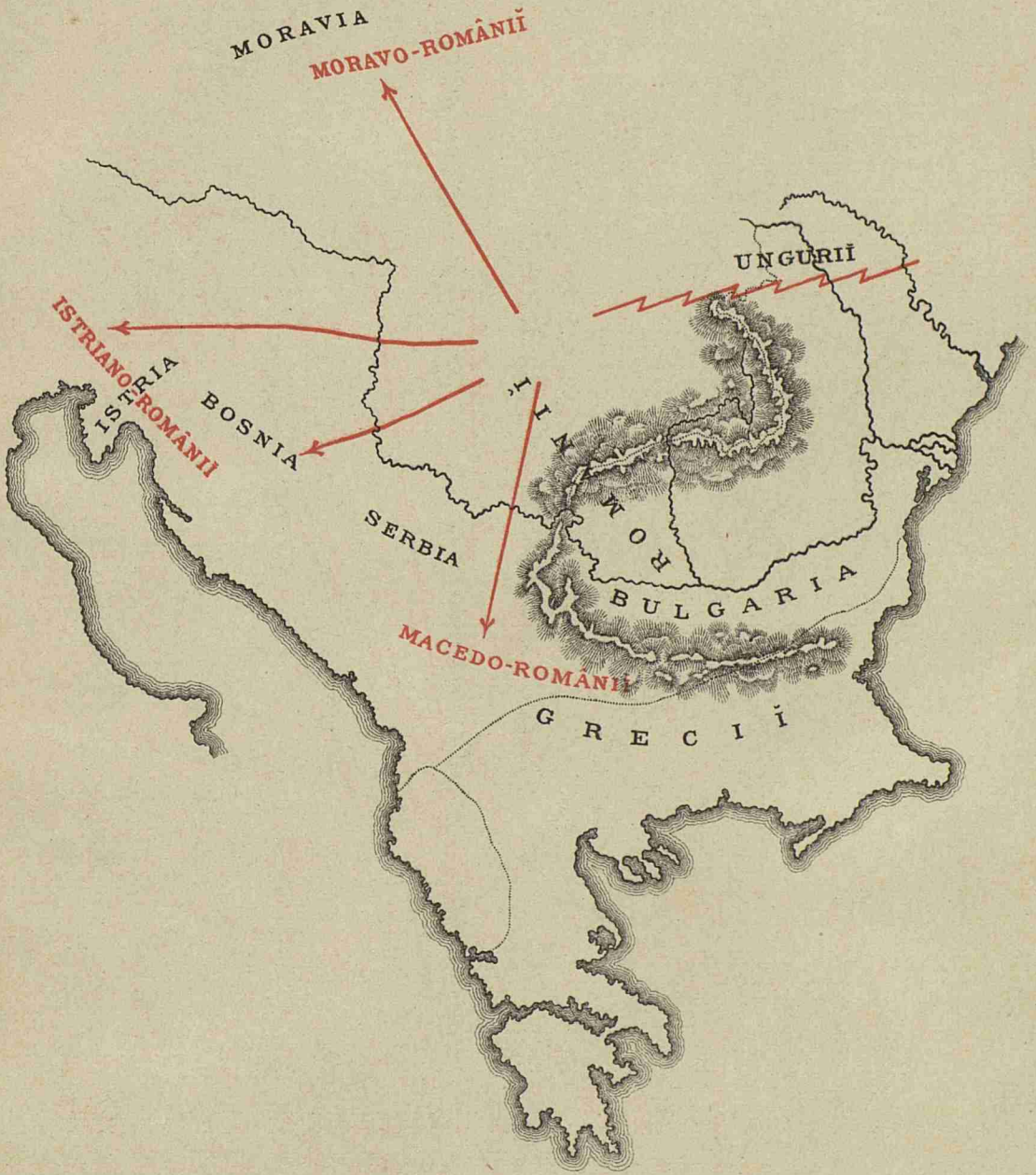
- Românii*
- Grecii*
- Albanesii*

Descălcarea Serbilor și Bulgarilor în secolul VII.

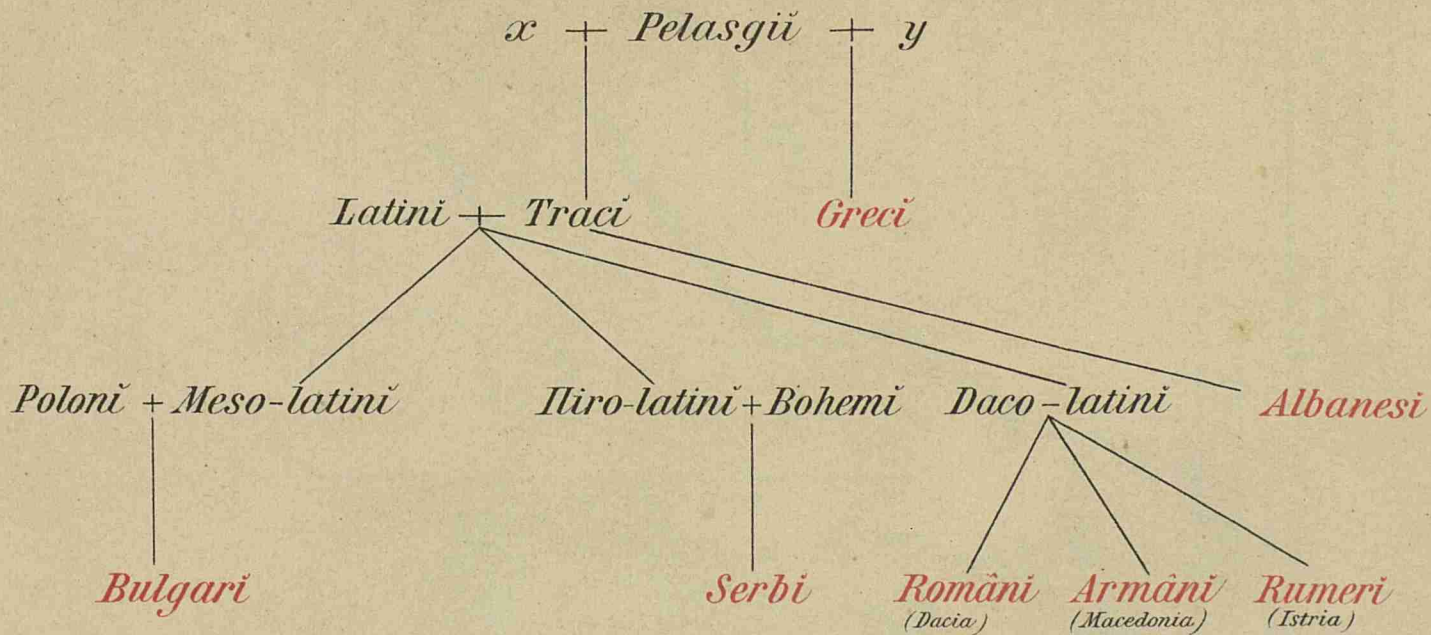

*Locul Serbilor și Bulgarilor
între Slavi.*

Gonirea Românilor din Pannonia
de către Unguri în Secolul X.

Lito-Tipogr. CARL BÖBL, București

Genealogia popoarelor balcanice.

